

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA FRANSA'NIN DIŞ POLİTİKASI

Prof. Dr. Melek Fırat

Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Özet

Soğuk Savaş sonrası Fransa dış politikası iki döneme ayrılarak incelenebilir. Bunlardan ilki 1989-1995 Mitterrand dönemi, ikincisi ise 1995-2007 Chirac dönemidir. Her iki dönemde de temel amaç Fransa'nın güç kaybetmesini önleyerek, uluslararası sistemde etkili bir devlet olmasını sağlamaktır. Ekonomik koşullar dolayısıyla Fransa'nın tek başına istediği etkiyi sağlama olanağı bulunmadığından Mitterrand döneminde ABD'nin yeni dünya düzenini oluşturma çabalarına karşı statükoya bağlı kalındı ve güçlü Fransa eşittir güçlü AB anlayışıyla hareket edildi. AB'nin diğer üyelerini de yanına çekmek isteyen Fransa kısa bir süre sonra İngiltere'nin ve hatta Almanya'nın Washington çizgisine kaymaları karşısında dış politikada hedeflerine ulaşamadığı gibi, iç politikada da liberalizme boyun eğmek durumunda kaldı. Chirac döneminde ise, aynı amaca ulaşmak için farklı bir yol izlenmeye çalışıldı. ABD hegemonyasına karşı çok kutupluluk üzerine vurgu yapıldı.

Anahtar Kelimeler: Fransa, François Mitterrand, Jacques Chirac, dış politika, AB.

French Foreign Policy After the Cold War

Abstract

French foreign policy can be analyzed in two periods after the Cold War. The first is the Mitterrand period between 1989-1995, and the second is the Chirac period between 1995-2007. The basic aim of French foreign policy in both periods was to prevent the decline of its power and maintain its position within the international system. Due to its domestic economic conditions it was not possible for France to be an influential actor on global affairs alone, and therefore it adopted a policy of equaling a strong France to the EU and had to content itself to adhering to the status quo created by the US new world order. France, initially, tried to draw other EU members closer to its position but with Britain and Germany having increasingly moved toward a pro-US stance, it failed to reach its foreign policy aims and moreover it had to yield to the liberal principles domestically. During the Chirac era, France adopted an alternative path to reach the same political objectives, this time emphasizing multipolarity against US global hegemony.

Keywords: France, François Mitterrand, Jacques Chirac, foreign policy, EU.

Soğuk Savaş Sonrasında Fransa'nın Dış Politikası

GİRİŞ

Fransa dış politikasında uzun bir süreden beri var olan “Fransa güç kaybediyor” kaygısı Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte daha da belirginleşti. Aslında Fransız halkı, bir yandan Fransa’nın tarih boyunca dünyayı etkileyen büyük bir güç olduğunu düşünmenin özgüvenini yaşarken bir yandan da ülkenin sürekli güç kaybettiğini hissetmenin iç sıkıntısı arasında gelgit yaşayan bir halk olmuştur (Boniface, 1998:15-28). Ülke içinde yaşanan bu ikili ruh hali özellikle uluslararası sistemde yaşanan değişim dönemlerinde daha da göze batar hale gelmektedir. Nitekim Soğuk Savaş boyunca Avrupa’nın “ayrıkısı”, Batı’nın “sorun çıkarıcı ülkesi” olarak algılanan Fransa Soğuk Savaş sonrasında kurulmaya çalışılan “Yeni Dünya Düzeni”nde de bu niteliğini sürdürmektedir. Nükleer kapasitesine, AB içindeki konumuna, BM Güvenlik Konseyi’ndeki veto hakkına sahip olma ayrıcalığına dayanarak tıpkı Soğuk Savaş dönemindeki gibi müttefiklerinden bağımsız dış politika belirlemeyi ve eski emperyal dönem bağlantılarını da kullanarak büyük güç olarak ortaya çıkmayı arzulamaktadır. Ancak AB’yi arkasına alarak ABD’nin tek kutuplu dünya kurma projelerine direniş göstermeyi amaçlarken Almanya karşısındaki tarihsel tedirginlikleri yeniden ortaya çıkmakta, AB’nin yetersizlikleri sonucunda kendisini yine ABD ile işbirliği yaparken bulmaktadır. Dolayısıyla, tıpkı Soğuk Savaş’ta olduğu gibi Soğuk Savaş sonrasında da Fransa ikinci sınıf tren biletiyle birinci sınıf kompartmanda yolculuk yapan sorunlu ülke görünümünü sürdürmektedir. Bu durumun bilincine vardıkça da “Fransa güç kaybediyor, kendini yenilemeli” geleneksel kaygısı sık sık dile getirilmektedir. Bu kaygıyı gidermeyi politikasının merkezine alan ve 2007’de devlet başkanı seçilen Nicolas Sarkozy’nin içeride Fransa’nın övündüğü cumhuriyetin tüm kazanımlarını sorgulaması, dış politikada geleneksel çizgilerden kopma girişimleri “Yeni bir Fransa mı?” sorusunu gündeme getirmektedir.

I. FRANSA'NIN GELENEKSEL DIŞ POLİTİKASI

Fransa'nın 1945'ten beri izlediği geleneksel dış politikasının ana çizgileri II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Fransa'ya dönerek devlet başkanlığı görevini üstlenen General Charles De Gaulle tarafından belirlenmiştir. Selefleri ise bu geleneksel çizgide belirlenen amaçlarda bir değişikliğe gitmeksizin araçlarda küçük değişiklikler yapmışlardır. De Gaulle'ün temel amacı ülkesini yeniden etkili bir güç haline getirmektir. Savaş sırasında ekonomik ve askeri gücünü kaybetmiş, Nazi işgalinden ABD ve İngiltere'nin sayesinde kurtulmuş Fransa'nın yeni uluslararası sistemde etkili bir güç olma şansı yokmuş gibi görünse de, Soğuk Savaş'ın başlaması ve "SSCB tehdidi", Avrupa'nın merkezinde stratejik bir konumda bulunan Fransa'yı vazgeçilmez hale getirdi ve De Gaulle uluslararası konjonktürün kendisine sağladığı avantajdan yararlanmayı bildi. Hem Batı sistemi içinde kaldı, hem de iki kutuplu sistem izin verdiği ölçüde sistemi değiştirme doğrultusunda çıkışlar yaparak gücünü aşan bir şekilde Fransa'yı büyük güçler arasına yerleştirdi.

1958 yılına kadar Fransa'nın temel dış politika konusu Cezayir'di. 1958'de kabul edilen yeni anayasayla V. Cumhuriyet ilan edildi ve dış politikanın belirlenmesinde devlet başkanı en etkili güç haline getirildi. Yetkileri artırılmış devlet başkanlığı görevini üstlenen De Gaulle, karizmatik kişiliğinin de önemli rol oynadığı bir sürecin sonucunda, 1962 yılında imzalanan Evian Antlaşması'yla Cezayir'in bağımsızlığını tanıyınca Fransa büyük bir yükten kurtulmuş oldu. 1956 Süveyş Savaşı sırasında ABD ve SSCB'nin ne denli etkili olduklarını ve yeni uluslararası sistemde ülkesinin gücünün sınırlarını görmüş olan De Gaulle, Cezayir sorununu çözdükten sonra, Soğuk Savaş boyunca Fransa'nın sürdüreceği dış politikanın ana hedeflerini, güçlü bir devlet ve orduya dayanarak ulusal bağımsızlığı korumak ve iki süpergücün kurmuş olduğu uluslararası statükoyu değiştirmek olarak belirledi. Bu hedeflere ulaşmak için, Alman-Fransız işbirliğine dayalı bir Avrupa seçeneğini öne çıkararak blok politikalarına karşı tavır aldı; NATO içinde kalmakla birlikte, Fransa'nın bağımsız bir nükleer güç olması gerektiğinde ısrar ederek 1966'da örgütün askeri kanadından ayrıldı; sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları sürecinde başta Afrika ve Ortadoğu ülkeleri olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde Fransa'nın etkinliğini artırmaya çalıştı. İki kutuplu sistemde Batı bloku içinde kalmak konusunda hiç tereddüt göstermemekle birlikte ABD'nin dayattığı politikalara boyun eğmemeye ve Fransa'nın egemenliğinden ödün vermemeye çaba gösterdi. Dolayısıyla, ABD-SSCB ilişkilerinin gerilimli olduğu dönemlerde samimi bir müttefik gibi davrandı (örneğin Küba Füze Bunalımı sırasında Washington'a tam destek verdi) ama yumuşama dönemlerinde statüko karşıtı söylem ve eylemlerini sürdürdü (De Gaulle'ün dış politikası için bkz. Vaisse, 2005:863-897).

General De Gaulle'ün ardından devlet başkanlığına gelen Georges Pompidou (1969-1974), ana hatlarıyla selefının politikasını takip etmekle birlikte vizyonunu Avrupa, Akdeniz, Afrika ve Ortadoğu'yla sınırladı. Rothschild Bankası'nın genel müdürlüğünden geliyordu ve ekonomide güçlü olmayan bir ülkenin siyasette güçlü olamayacağı kanısını taşıyordu. Önceliği Fransa'nın modernleşmesine ve ekonomisini güçlendirmesine verdi. Bunun yolunun AT'den geçtiğini düşünüyordu ve dış politikasının merkezine Avrupa'yı yerleştirdi. Tıpkı De Gaulle gibi Avrupa'da federal bir yapılanmaya ve Komisyon'un yetkilerinin artırılmasına karşıydı ama selefinden farklı olarak İngiltere'nin AT üyeliğini destekliyordu. Almanya'nın Avrupa'nın inşasından çok birleşmeye öncelik verdiğini düşünüyordu ve Bonn'un artan ekonomik gücünü İngiltere'nin dengeleyeceği kanısındaydı. Özellikle petrol krizi sonrasında Arap ülkeleriyle yakın ilişkiler kurması Washington'la Paris arasında zaman zaman gerilim yaşanmasına yol açıyorsa da ABD-SSCB ilişkilerinin gelişmesiyle ortaya çıkan Yumuşama döneminde Fransa ABD karşısında daha bağımsız politikalar izleyebildi. Vietnam Savaşı dolayısıyla prestiji sarsılan ABD'yi en fazla eleştiren Batı ülkesi olarak Üçüncü Dünya'yla yakınlaşma yolunu seçti ve Batı bloku içinde "Fransız farklılığını" vurgulamaya çalıştı (Pompidou'nun dış politikası için bkz. Vaisse, 2005: 898-913).

1974'te Georges Pompidou'nun ölümü üzerine yapılan seçimlerde "merkez liberal ve Avrupalı" sloganıyla devlet başkanı seçilen Valery Giscard d'Estaing dönemi, 1973 petrol krizinin ekonomide olumsuz etkilerinin hissedildiği bir dönem oldu: Büyüme hızı düştü, enflasyon arttı ve doğal olarak işsizlik Fransız toplumunun temel sorunu haline geldi¹. Bu tablo karşısında, zaten samimi bir Avrupalı olan Valery Giscard d'Estaing Jean Monnet'nin ABD benzeri bir Avrupa kurma projesinin destekçisi haline geldi. Böyle bir Avrupa'nın motorunun Bonn-Paris eksenine olacağına inanıyordu. 1974'te Almanya'da Helmut Schmidt'in iktidara gelmesiyle süreç hızlandı: Avrupa Konseyi oluştu, Avrupa Parlamentosu'nun genel oyla seçilmesi ilkesi kabul edildi; Avrupa para sistemi yürürlüğe girdi; Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üyeliği ile ilgili gelişmeler genişleme sürecine hız kazandı. Giscard d'Estaing ABD ile ilişkileri geliştirmek istedi ama Washington'un güçlü Avrupa konusundaki isteksizliği buna engel oldu. Bu dönemde SSCB ile ekonomik

1 1973'te % 5.4 olan büyüme oranı 1974'te %2.8, 1975'te % -0.3, 1976'da % 4.6, 1977'de %3, 1978'de % 3.3, 1979'da % 3.2 ve 1980'de % 1.7 oldu. Enflasyon oranlarına gelince, 1973'te % 8.1 iken 1974'te % 15.2, 1975'te % 11.7, 1976'da % 9.6, 1977'de % 9.6, 1978'de % 11.8, 1979'da % 13.4 ve 1980'de % 13.6'ydi. 1974'te 420.000 olan işsiz sayısı 1977'de 1.000.000'a 1981'de ise 2.000.000'a çıkmıştı. (Bkz. Berstein / Milza, 2005: 228-229).

ilişkilerde önemli gelişmeler kaydedildi ve bu siyasal ilişkilere de yansdı. Fransa'nın petrol gereksiniminin 4/5'ini Ortadoğu'dan karşıladığı düşünüldüğünde son derece anlaşılabilir bir biçimde Arap ülkeleriyle ilişkiler geliştirildi; silah satışında önemli artışlar görüldü. Giscard d'Estaing'in Arap ülkeleriyle ilişkileri geliştirme politikasının yansımaları Filistin sorununda görüldü: FKÖ tanındı ve destek verildi. Bu süreç Fransa'nın İsrail'le ilişkilerinin bozulmasına yol açtı (Giscard d'Estaing'in dış politikası için bkz. Vaisse, 2005: 913-932). Dış politikada daha güçlü bir Fransa için izlenen Avrupa merkezli ama aktif ve çok yönlü dış politika Fransa'yı uluslararası sistemde daha etkin kıldıysa da, içerde yaşanan ekonomik sorunlara çözüm getirilememesi, 1981 devlet başkanlığı seçimlerini Giscard d'Estaing'in Sosyalist Parti adayı François Mitterrand karşısında kaybetmesine neden oldu.

François Mitterrand'ın birinci döneminde Fransa iç politikasında ve ekonomisinde önemli reformlar yaşandı² ama dış politika ve güvenlik alanında

2 1981'de devlet başkanı seçilen François Mitterrand'la birlikte, 25 yıllık bir aradan sonra ilk kez sosyalistler iktidara gelebildiler. Sosyalist Parti'nin seçim sloganı "geniş bir yapısal reform" ve "değişim"di. Fransa 1970'ler boyunca derin izler bırakan bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştı. Sosyalist Parti'den Pierre Mauroy başkanlığında kurulan ve içinde Komünist Parti'den bakanların da yer aldığı hükümet ekonomik krize, işsizliğe ve ekonomik durgunluğa karşı mücadele edecekti. Kısa vadede üretimin motoru tüketimdir anlayışıyla hareket edildi. Bunun için krediler teşvik edildi, faiz oranları indirildi, asgari ücret yükseltildi, düşük ücretlere zam yapıldı, emeklilik yaşı 60'a, haftalık çalışma saati 39'a indirildi, gençlere formasyon edilmeleri için kurslar açıldı, işçilerle sözleşme yapan işyerlerine avantajlar sağlandı, kaçak göçmenlere yasal çalışma izinleri verilmek üzere düzenlemeler getirildi. Uzun vadede etkili olacağı düşünülen yapısal reformlara gelince, yerel yönetimlerin yetkileri artırıldı, Korsika'ya özel bir statü verildi, denizaşırı topraklar vilayet haline getirildi. Uluslararası rekabete uygun yatırımlar yapmak üzere anahtar sektörlerde kamulaştırmalara gidildi. Dolayısıyla dış politika ve savunma alanı dışında her alanda Fransız toplumuna yeni bir çehre kazandırmak için adımlar atıldı. Ancak beklenen sonuç elde edilemedi. Fransa'nın 30 yıldan beri sürdürdüğü ekonomik büyümenin adil dağıtılmadığını düşünen sosyalistler bu adaleti sağlamak istemişlerdi ama şimdi de ortada büyüme kalmamıştı. Büyümeye yönelik destekler de ithalata gidince ekonomik kriz aşılamadı ve eleştiriler gelmeye başladı. Her şeyden önce, reformların çok yavaş ve çok eksik olduğu söylendi. Hemen ardından uluslararası kapitalizmin krizinden çıkmak için İngiltere, Almanya gibi ülkeler kemer sıkma politikası uygularken Fransa'nın ekonomi politikalarıyla bu ülkeler karşısında rekabet gücünü kaybettiği dile getirildi. Tüm bu süreç sonunda işsizlik azalmadığı gibi 1982'de işsiz sayısı 2.5 milyona çıktı, bütçe açık verdi, dış ticaret dengesi bozuldu ve 1981, 1982 ve 1983'te Frank üç kez devalüe edildi. 1984'e

geleneksel çizgi korundu. Mitterrand dış politikayı kendi alanı olarak görüyor ve temel kararları başbakanı ve içine kapalılıkla eleştirdiği dışişleri bakanlığını dışlayarak, Elysée Sarayı'nda, danışmanlığına atadığı Hubert Védine, Régis Debray, Jacques Attali gibi kişisel dostlarıyla birlikte alıyordu (Favier/Martin-Roland, 1990: 280).

1981 seçimlerine gidildiğinde uluslararası sistem bir yandan ekonomik krizle mücadeleye odaklanmıştı, bir yandan da siyasal yapı sarsıntı geçiriyordu: SSCB'nin Afganistan'ı işgaliyle Yumuşama sona ermişti, Ortadoğu'da savaş ve istikrarsızlık tüm hızıyla sürüyordu, Polonya'da askeri darbe yapılmıştı ve Avrupa'da füzeler sorunu gündemin ilk sırasında yer alıyordu. Bununla birlikte adaylar dış politika konusunu seçim propagandasında kullanmadılar. Farklılık temel konulara ait değildi, daha çok yöntem ve öncelikler dile getirildi. Özerk bir nükleer güce ve bu sayede caydırıcılığa sahip olmakla korunan ulusal bağımsızlık, NATO'ya dahil olmak, Avrupa yapılanmasında yer almak, başta

gelindiğinde iki yol vardı: Ya aynı politikalar sürdürülecek ama bunun için koruyucu gümrük duvarları çekilerek ve Avrupa Para Sistemi'nden çıkılarak AT ile ilişkiler dondurulacaktı ya da makro dengeleri kurmak üzere kemer sıkma politikasına geçilecekti. Sosyalist Parti içinde yapılan bu tartışma, Mitterrand'ın ağırlığını ikinci seçenekten yana koymasıyla sona erdi. Fransa, halkından fedakârlık bekliyordu; kemer sıkma politikalarına dönüş yapılacaktı. 1984'te Sosyalist Parti içinde daha liberal eğilimli Laurent Fabius yeni hükümeti kurdu. Fabius ücretlerde kısıtlamaya gitti ve kamulaştırılmış şirketlere dahi devletin müdahale etmeyeceğini, üretimin kârlılık esas alınarak yapılacağını belirtti, bilgisayarın üretime girme sürecini başlattı. Dolayısıyla daha Sosyalist Parti hükümetleri zamanında Fransa neo-liberal politikaları uygulamak zorunda kalmıştı. Bu liberal politikaların sonucunda 1986'ya gelindiğinde enflasyon düşmüş ve makro dengeler sağlanmıştı ama grevler artmıştı. 1986 genel seçimlerinde, terör, işsizlik ve bunlarla bağlantılı olarak göçmenler sorununu kullanan sağ partilerin oyları Sosyalist Parti'nin oylarını geçince Jacques Chirac başkanlığında yeni hükümet kuruldu ve Fransa tarihinde bir ilk daha yaşandı: Fransızca literatürde "cohabitation" denilen sosyalist devlet başkanının sağ bir hükümetle çalışması söz konusu oldu. Yeni hükümet Fabius'un başlatmış olduğu süreci takip etti. Varlıklar üzerinden alınan vergileri kaldırdı, 1981'de kamulaştırılmış olan şirketleri yeniden özelleştirdi. En önemli adımları güvenlik alanında attı: Polisin yetkileri artırıldı, cezalar ağırlaştırıldı, göçmenlerle ilgili yeni yasalar çıkarıldı. Ancak sosyal ve güvenlik politikaları dolayısıyla Fransızların eleştiri oklarına hedef olan Chirac ekonomide görülen düzelmelerin meyvelerini toplayamadı ve 1988 başkanlık seçimlerini yeniden Mitterrand kazandı. (Bkz. Favier /Martin-Roland, 1990; Bernard, 2003: 23-43).

Afrika olmak üzere Üçüncü Dünya'yla dayanışma içinde olmak tüm adayların uzlaştığı konulardı³.

Mitterrand'ın ilk yedi yılında izlediği dış politikaya yakından bakacak olursak, başlangıçta Avrupa'nın yapılanması konusunda daha çekimser bir tutum takındığını, giderek daha büyük bir tutkuyla Avrupalı olduğunu görürüz. 1980'ler AT'nin durgunluğa kapılmasıyla başladı. O kadar ki İngiltere'de Thatcher "Paramı geri istiyorum" demeye başlamıştı. Özellikle 1984 Fontainebleau toplantısında Thatcher'ı ikna etmek Mitterrand'a düştü ve bu tarihten sonra Avrupa yapılanması hız kazandı (Saunier, 2008). Buna koşut olarak da Mitterrand daha ateşli bir Avrupa politikası izledi. Özellikle 1982'de Helmut Kohl'ün şansölye olmasından sonra iki lider arasında yakın ilişkiler kurulması Mitterrand için Avrupa'nın Bonn-Paris ekseninde yapılanması gerektiği inancını pekiştirdi. 1985 Schengen Antlaşması, 1986 genişlemesi, 1988 Tek Senet hep Fransa-Almanya işbirliği sonucunda gerçekleşen gelişmeler oldu.

İki blok arasındaki ilişkilerde dengenin korunması Fransa'nın geleneksel çıkarları içinde yer alıyordu. Bununla birlikte, Mitterrand selefine göre daha atlantikçi bir tutum sergiliyordu. ABD'ye karşı duyguları çelişkiliydi: Bir yandan bu büyük demokrasiye hayranlık duyuyor, diğer yandan Washington'un hegemonya kurma eğilimlerinden rahatsız oluyordu. Bu nedenle de ABD ile ilişkileri geliştirmek öncelikli politikaları arasında yer alsa da 1983'te Yıldız Savaşları projesine karşı çıktı, 1985'te Avrupa'nın ayrı bilimsel ve teknoloji araştırmaları yapmasını öngören Eureka projesine destek verdi, 1986'da İngiltere'den kalkarak Libya'yı bombalamaya gidecek ABD uçaklarına kendi hava sahasından geçme izni vermedi. SSCB'ye karşı ise, özellikle güvenlik konularında daha sert bir politika izledi. Avrupa'ya yerleştirilen SS 20 füzelerine karşı ABD'nin Pershing füzelerini yerleştirmesine onay verdi, Mart 1983'te 43 Sovyet ajanını Fransa'dan sınır dışı etti. Bununla birlikte Polonya olayları sonrasında bunun Polonya'nın içişi olduğunu belirtti ve Washington'un başlattığı ambargoya uymayacağını açıkladı. Bunun en önemli nedeni SSCB ile yapılması zorunlu olan gaz alımına ilişkin antlaşmaydı (Doğu-Batı ilişkilerine Mitterrand'ın bakış açısı ve politikaları için bkz. Favier/Martin Roland, 1990: 283-338). 1985'te başlayan Gorbaçov döneminde Paris-Moskova ilişkileri çok daha gelişti. 2 Ekim 1985'te Gorbaçov Batı'ya ilk ziyaretini Yıldız Savaşları projesine en çok karşı çıkan ülke olan Fransa'ya yaptı.

3 Aralarındaki temel farklılık Giscard d'Estaing'in daha Avrupalı, Jacques Chirac'ın daha milliyetçi, François Mitterrand'ın daha Üçüncü Dünyacı olarak tanınmasıydı.

Mitterrand'ın Ortadoğu politikası ise, geleneksel çizgiden biraz farklılık gösteriyordu ve merkezinde İsrail'in desteklenmesi yer alıyordu. Yine de, İsrail'e yönelik her olumlu açıklamanın hemen ardından Filistinlilerin kendi kaderlerini belirleme hakkına sahip oldukları vurgulanıyordu. Mitterrand, 1981'de ilk resmi ziyaretini İsrail'e yapmayı planlıyordu ama tam bu sırada İsrail'in Irak'taki Temmuz nükleer santralini bombalaması ve bir Fransız mühendisin ölmesi üzerine fikir değiştirerek, diğer devlet başkanları gibi Ortadoğu'daki ilk ziyaretini Körfez ülkelerine yaptı. Bu ziyaret sırasında imzalanan silah satış anlaşmaları tüm 80'ler boyunca Fransa'nın Arap ülkelerine artan bir şekilde silah satmasının başlangıcı oldu.

Mitterrand'ın Üçüncü Dünya'ya yönelik politikası eylemden çok etik bir tutumdur. Demokrasinin gelişmesinin önkoşulunun ekonomik gelişme olduğunu düşünüyordu ve bu nedenle de her G-7 toplantısında ABD'yi başta Afrika ülkeleri olmak üzere en fakir ülkelerin borçlarının silinmesi konusunda ikna etmeye çalıştı. Siyasal açıdan bakıldığında Üçüncü Dünyacılık anlayışının sınırları vardı: Afrika politikası daha çok Fransızca konuşulan ülkelere sınırlıydı; Falkland bunalımında “İngiltere bizim müttefikimizdir, Arjantin değil” diyerek (Favier/Martin Roland, 1990: 459) Buenos Aires'e uygulanan silah ambargosuna katıldı ama Thatcher tarafından talep edilen Arjantin'le diplomatik ilişkilerin kesilmesini reddetti.

Savunma politikasına gelince, Mitterrand ilke olarak silahsızlanmadan yana olmakla birlikte, “Fransa'nın nükleer vuruş yeteneğine sahip olması barışın güvencesidir” anlayışıyla hareket etti ve başta nükleer olmak üzere silahlanmaya hız verdi. Yedinci nükleer deniz altının yapımı, 350 km menzilli karadan karaya Hades füzelerinin geliştirilmesi bu dönemde alınan kararlardan bazılarıdır.

İlk döneminde geleneksel çizgiden kopma arzusuyla yola çıkmakla birlikte De Gaulle çizgisini izleyen yani iki kutuplu dünya içinde mümkün olduğunca sistemin sınırlarını zorlayarak Fransa'nın büyük güç olma iddiasını sürdürmeye çalışan Mitterrand'ın, 1988'de yeniden devlet başkanı seçilmesiyle başlayan ikinci dönemi uluslararası sistemde yaşanan değişiklikler dolayısıyla farklı bir çizgiye oturdu.

II. DEĞİŞEN DÜNYADA STATÜKOYA SARILMAK: MİTERRAND'IN İKİNCİ DÖNEMİ (1988-1995)

1988 başkanlık seçimlerine girerken Mitterrand'ın temel hedefi yeni dönemde toplumsal bütünleşmeyi sağlamak ve ülkenin geleceğinin temel yolu olarak gördüğü AT'de Fransa'yı kilit ülke haline getirerek maksimum avantajı elde etmektir. İkinci kez devlet başkanı seçildikten hemen sonra parlamentoyu

dağıtarak genel seçimlere gitti ve yeni parlamentoda Sosyalist Parti çoğunluğu elde edince 1986'dan beri sürmekte olan sosyalist başkan-sağ hükümet birlikteliği de sona erdi. Sosyalist Parti'den Michel Rocard başbakanlığında kurulan hükümetin önündeki en önemli sorun, 1993'te yürürlüğe girecek olan Avrupa Tek Seneti'ne Fransa'yı hazırlamaktı. Fransa temel bir seçim yapmak üzere yol ayrımındaydı: Ya Avrupa bütünleşmesine uzak durarak sermayenin serbest dolaşımı ve tek pazar sürecine daha sonra girecekti ya da iç politikada gerekli siyasal ve sosyal bedeli ödeyerek liberalizme boyun eğecekti. 1990'ların ilk yarısında başta Devlet Başkanı Mitterrand olmak üzere Sosyalist Parti ikinci yolu seçti. Özelleştirilmelere hız verildi, gelir dağılımında adalet göz ardı edildi, sermayeden alınan verginin azaltılması ve faiz oranlarının artırılmasıyla yeni bir rantıye sınıf ortaya çıktı, sabit ücretlilerin alım gücü azaldı, işsizlik sürekli arttı ve 1993'te 3 milyon sınırına ulaştı. Bunun sonucunda grevler ve sokak gösterileri birbirini izledi. Avrupa ve sosyal adalet seçenekleri karşısında sürekli olarak birinciden yana tutum alan Sosyalist Parti, artan huzursuzluklar karşısında birbiri ardına hükümet değişikliği yoluna gitti: 1991'de Edith Cresson, 1992'de ise sıkı para politikasının savunucularından olan ve önceki hükümette maliye bakanlığı görevini üstlenen Pierre Bérégovoy başkanlığında iki hükümet kuruldu. 1993 genel seçimlerinde Fransız halkı liberal politikaların bedelini Sosyalist Parti'ye ağır ödetti ve sağın çoğunluğu sağlamasıyla, Mitterrand ikinci kez sağ partilerden oluşan Edouard Balladur'un başbakanlığını yaptığı hükümetle çalışmak zorunda kaldı. Balladur hükümeti, Almanya'dan gelen baskılar karşısında sıkı para politikasını terk ederek Avrupa Para Sistemi içinde Alman Markı'na karşı Frank'ı devalüe ederek işe başladı ve 1995'e gelindiğine 1980'lerin başından beri ilk kez küçük de olsa Fransız ekonomisinde büyüme yaşandı. Mitterrand'ın ikinci devlet başkanlığı döneminde ekonomide yaşanan sıkıntılara ve toplumsal alanda karşı karşıya kalınan huzursuzluklara Avrupa entegrasyonu için göğüs gerilirken, uluslararası sistemde meydana gelen değişimler Fransa'yı tüm dış politikasını gözden geçirmek durumunda bıraktı (Mitterrand'ın ikinci döneminin ekonomik ve iç politika gelişmeleri için bkz. Favier/Martin-Roland, 1996).

A. DOĞU BLOKU'NDA YAŞANAN GELİŞMELER VE İKİ ALMANYA'NIN BİRLEŞMESİ KARŞISINDA FRANSA'NIN TUTUMU

1985'te SSCB'de Gorbaçov'un SBKP Genel Sekreteri olması ve reform sürecini başlatması uluslararası sistemde büyük değişikliklerin yaşanacağıının ilk işaretleriydi. Nitekim Gorbaçov'un açıklık ve yeniden yapılandırma politikaları 1986-1987'den itibaren Doğu Avrupa ülkelerini etkilemeye başladı. Mitterrand Moskova'nın yeni tutumuna tam destek verirken ve Doğu

Avrupa'daki demokratikleşme çabalarını olumlu karşılarken temelde iki kaygı taşıyordu. Bunlardan ilki Avrupa'da yaşanacak ani değişimin bir kaosa yol açabileceğiydi ve bu sürecin mümkün olduğunca sistemi ve AT içindeki bütünleşme sürecini etkilememesi gerekiyordu. İkincisi ise, iki Almanya'nın birleşmesi olasılığıydı ki bu hem Almanya'nın Fransa karşısında gücünü artıracaktı hem de Bonn'un ilgisini Doğu Avrupa'ya çevirerek AT'den uzaklaşmasına yol açabilecekti. Bu iki kaygıyla hareket eden Mitterrand'ın sistemdeki değişikliklere karşı daha muhafazakâr bir tutum benimsemesi daha sonra vizyonsuzlukla eleştirilmesine neden olacaktır.

Doğu Bloku'ndaki gelişmeler karşısında harekete geçen Fransa ilk olarak Federal Almanya'yla ilişkiye geçerek görüş alışverişinde bulundu. İki ülke de reformlarını sürdürebilmesi için Gorbaçov'a ekonomik ve siyasal destek vermek ve Doğu Avrupa'da etkin varlık göstermek konusunda birlikte hareket etme kararı aldılar. Ancak bu karar kısa sürdü. Bonn'un bölgede etkili olmak için hızlı hareket etmesi ve Çekoslovakya ile Macaristan'a ekonomik ve siyasal desteğini artırması, söz konusu bölgeyi Federal Almanya'nın inisiyatifine terk etmeye niyeti olmayan Fransa'yı harekete geçirdi. Mitterrand 1988 seçimlerinden hemen sonra, Çavuşesku'nun katı tutumu dolayısıyla Romanya hariç, tüm Doğu Avrupa ülkelerini ziyaret etme kararı aldı ve bu karardan Federal Almanya Şansölyesi Helmut Kohl'u haberdar etti. Doğu Avrupa'daki girişimlerinin tarihsel nedenlerle tedirginlik yaratacağını düşünen Kohl Fransa'nın kararını olumlu karşıladığı gibi, iki ülke arasında işbirliği yapmayı önerdi: Doğu Almanya, Macaristan ve Çekoslovakya'daki gelişmelerle Federal Almanya, Polonya, Romanya ve Bulgaristan'daki gelişmelerle de Fransa ilgilenecekti. Söz konusu öneriyi kabul edilmez olarak değerlendiren Paris bundan sonra Bonn'un Doğu Avrupa'ya yönelik her hareketini yakın takibe aldı ve rekabet kartını oynamaya başladı. Ekim 1988'de Kohl'un Moskova'yı ziyaret etmesi ve 10 milyar franklık kredi anlaşması yapmasının hemen ertesinde, Mitterrand Fransız bankacılar ve sanayicilerle birlikte Moskova'ya gitti. Bu ziyaret sırasında Crédit Lyonnais müdürü SSCB'yle 1 milyar Franklık kredi verileceğine dair protokol imzaladı (Favier/Martin-Roland, 1996: 191). Moskova ziyaretinin ardından, Aralık 1989'da Çekoslovakya'yı, Ocak 1990'da da Bulgaristan'ı ziyaret eden Mitterrand, her iki ülkede muhaliflerle de görüştü, yaptığı konuşmalarda demokrasi ve insan hakları konusuna değindi. Haziran 1989'da Polonya'ya yaptığı ziyarette artık Doğu Avrupa'da büyük değişim başlamıştı⁴. Varşova ziyareti sırasında 1 milyar Franklık bir kredi ve borçların

4 Bir ay önce Macaristan Avusturya sınırındaki dikenli telleri ve alarm sistemini kaldırmış, Macaristan'da tatil yapmakta olan 500 Doğu Alman Avusturya'ya geçerek

yeniden taksitlendirilmesi antlaşmaları yapıldı (Favier/Martin-Roland, 1996: 193). Mitterrand 1989 bitmeden Doğu Almanya'yı ziyaret etmeyi de planlıyordu ancak yaşanan gelişmeler Berlin'e yapılacak olan ziyareti diğer Doğu Avrupa ülkelerine yapılmış olan ziyaretlerden çok farklı bir konuma oturttu.

Kendi ülkesinde yaşanan ekonomik sorunlarla boğuşan Gorbaçov Doğu Avrupa'da meydana gelen gelişmeler karşısında daha da büyük bir sıkıntı içindeyken Haziran 1989'da Federal Almanya'yı, bir ay sonra da Fransa'yı ziyaret etti. Kohl'un ve Mitterrand'ın Gorbaçov'la yaptıkları görüşmelerden çıkardıkları sonuç taban tabana zıttı. Kohl, kendisinden ekonomik yardım talep eden Gorbaçov'un, verilecek ekonomik destek karşılığında iki Almanya'nın birleşmesine varacak şekilde gelişeceğini düşündüğü Doğu Avrupa'nın demokratikleşmesi sürecine güç kullanarak tepki göstermeyeceği sonucunu çıkarırken, Mitterrand Gorbaçov'un Doğu Avrupa'daki demokratikleşme hareketlerine tepki göstermeyeceğini ama Soğuk Savaş'ın simgesi haline gelmiş olan iki Almanya'nın birleşmeleri durumunda güç kullanmaktan kaçınmayacağı kanısını edinmişti. Mitterrand, iki Almanya'nın birleşme hakkının meşruluğunu kabul ediyordu ama Fransa açısından bunun uzun vadede olması gerektiğini düşünüyordu. Fransa için bu süreçte iki nokta önem taşıyordu: 1. Birleşme gerçekleşirse Almanya'nın baskın güç haline gelmesini önleyecek biçimde AT'nin yeniden yapılandırılmasını hızlandırmak, 2. Gorbaçov'a destek vermek ancak Sovyet sisteminin dağılması olasılığı gerçekleşirse, bunun gerilime ve savaşa yol açmasını engellemek.

Süreç Mitterrand'ın tasarladığından çok daha hızlı gelişti. Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin kuruluş yıldönümü kutlamaları için 6 Ekim'de Berlin'e gelen Gorbaçov yaptığı konuşmada Almanya sorununun nasıl çözümleneceğine Moskova'da değil, Berlin'de karar verileceğinin işaretlerini verince, bundan cesaret alan Doğu Alman muhalifler 9 Ekim'de Leipzig'de gösterilere başladılar. 18 Ekim'de Honecker sağlık nedenleriyle görevden ayrıldığını açıklayarak yerini reformist Egon Krenz'e bıraktı. Ancak bu karar gösterileri durdurmaya yetmedi. 9-10 Kasım'da Berlin duvarı halk tarafından yıkıldı. Haberi Kopenhag'da alan Mitterrand, "Berlin duvarının açılması çok daha ileri noktalara ulaşacak bulaşıcı bir olaydır. Birleşme iki Alman devleti arasındaki tek ilişki kurma biçimi değildir ve birçok engelle karşılaşacaktır çünkü henüz Avrupa bu derece değişmiş değildir. Ancak tek yüce ilkimiz Alman halkının

Federal Almanya'dan sığınma talep etmişti ki bu sayı kısa süre içinde 25.000'e çıkacaktı. Polonya'da ilk serbest seçimler yapılmış ve Dayanışma adayları zafer kazanmışlardı.

isteğidir. Bu nedenle de birleşmeden çekinmiyorum.” dedikten sonra, Doğu Almanya’ya yapacağı ziyaretten vazgeçmediğini de bildirdi(Favier/Martin-Roland, 1996: 205-206).

Fransa’da halk Almanya’nın birleşmesini coşkuyla desteklerken başta Mitterrand olmak üzere devlet yetkililerinin olaya daha temkinli yaklaşımlarının çeşitli nedenleri vardı. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Gorbaçov’u içeride zayıflatacak adımların atılması istenmiyordu ve AT’nin yeniden yapılanması tamamlanmadan Almanya’nın birleşmesi tercih edilmediğinden teşvik edici eylemlerden kaçınılması gerektiği düşünülüyordu. Bununla birlikte ABD’nin Doğu Avrupa’daki gelişmelere sıcak yaklaşması, özellikle de NATO üyeliğinde bir değişiklik olmaması koşuluyla Almanya’nın birleşmesine destek vereceğini Kohl’e bildirmesi Fransa’nın tutumunu değiştirdi. ABD karşısında Avrupa’nın pasif kalmaması gerektiğini düşünen Mitterrand AT üyesi devletlerin dışişleri bakanlarını toplantıya davet etti. 18 Kasım 1989’da yapılan toplantıda Doğu Avrupa ülkelerine yapılacak yardım görüşüldü ama Almanya’nın birleşmesi konusu ele alınmadı. Böylece Fransa yanına İngiltere’yi de alarak müttefiklerinin Almanya’nın birleşmesine sıcak bakmadıklarını Kohl’e göstermiş oldu (Favier/Martin-Roland, 1996: 208).

Müttefikleri destek vermese de Kohl birleşme doğrultusunda bir adım atmak zorundaydı çünkü bir yıl içinde Almanya’da yapılacak seçimlerin temel konusu birleşme olacaktı ve siyasî rakiplerinin bu konuyu istismar edecekleri açıktı. 23 Kasım’da 10 Nokta Planı’nı açıkladı ve takvim belirlemeden birleşmenin aşamalarını dile getirdi⁵. 10 Nokta Planı Paris’te soğuk duş etkisi yarattı. Kohl’un önceden haber vermeden birleşme planını açıklaması Fransız diplomasisinde Almanya’ya karşı başlamış olan tedirginlikleri ve kuşkuları artırdı. Fransızlar birleşme sonrasında güçlenecek Almanya’nın Orta Avrupa gücü olma isteğinin ağır basacağından ve Avrupa’da tek para uygulamasına geçmek istemeyebileceğinden endişe ediyorlardı. Almanya ise, Fransa devlet başkanının Doğu Almanya ziyaretinden vazgeçmemiş olmasını Bonn’a yönelik bir eylem olarak değerlendiriyordu(Favier/Martin-Roland, 1996:213).

8-9 Aralık 1989 tarihinde Strasbourg’da yapılacak Avrupa Konseyi ortak para konusunda karar alacak hükümetlerarası toplantının tarihini saptayacaktı ve bu anlamda da AB açısından tarihî bir önem taşıyordu. Ancak toplantının başarılı olabilmesinin tek koşulu Almanya ve Fransa’nın birlikte hareket

5 Kohl’un 10 Nokta Planı’na göre, Doğu Almanya’da serbest seçimler yapıldıktan sonra bu ülke Avrupa Toplulukları’na katılacak, daha sonra iki ülke arasında konfederasyon kurulacak ve bunun ardından nihai hedef yani federasyon gerçekleşecekti.

etmesiydi çünkü üç büyüklerden İngiltere baştan beri ortak para uygulamasına geçilmesine karşı çıkıyordu. Mitterrand Strasbourg'a iki beklentiyle gitti: 1. Almanya'nın, birleşmeden sonra doğu sınırlarının Oder-Neisse olacağını garanti eden bir bildiri yayınlamayı kabul etmesini sağlamak. Bunun için İngiltere'yle birlikte Almanya'ya baskı yapmayı planlıyordu⁶. 2. Almanya'nın Avrupa para birliğinden yana olduğunu açıkça bildirmesini sağlamak ve Bonn'la birlikte İngiltere'ye baskı yapmak. 8 Aralık'ta yapılan toplantıda konuşan Kohl, Avrupa para birliğinden yana tavrını açıkça ortaya koyarak hükümetlerarası toplantının 1990 yılı sona ermeden gerçekleşmesine karşı olmadıklarını bildirdi ve karşılığında iki Almanya'nın birleşmesi konusunda 12'lerden tam destek istedi. Fransa ile Almanya arasındaki anlaşmazlık Strasbourg Zirvesi'nde iyice açığa çıktı. Fransa birleşmeden önce Almanya'nın doğu sınırları konusunda güvence isterken, Almanya birleşmeden sonra bu güvencenin verileceğini belirtiyordu. Uzun tartışmalardan sonra, konu ortak paraya geçişi tehlikeye atacak boyutlara ulaşınca orta bir yol benimsendi ve zirve sonrasında yayınlanan bildirgenin ilgili paragrafı şu şekilde kaleme alındı: “ Alman halkı birliğini kendi kaderini belirleme hakkını özgürce kullanarak sağlayacaktır. Bu süreç, barışçı ve demokratik yollardan, yapılmış olan anlaşmalara, sözleşmelere ve Helsinki ilkelerine saygı duyularak, Doğu-Batı diyalogu ve işbirliği çerçevesinde ve Avrupa birleşmesi perspektifine bağlılıkla gerçekleşecektir.”(Conseil européen, 1989). Helsinki ilkelerine yapılan atıf Kohl'un verebileceği son tavizdi ve karşılığında Avrupa Toplulukları'na üye devletlerin Almanya'nın birleşmesine karşı olmadıklarını bildirmelerini elde edebilmişti. Fransa da söz konusu atıfla zirveden beklentilerini karşılamış olarak ayrıldı.

Almanya'nın birleşmesi konusunda olumlu gelişmeler yaşanırken, Kohl'un karşı çıkmasına ve Fransız kamuoyu ile muhalefetin eleştirilerine rağmen Mitterrand 20 Aralık'ta Doğu Berlin'e gitmekten vazgeçmediğini belirtti. Ancak ilk sürpriz ABD'den geldi: Yaşanan büyük değişim sonrasında da Batı bloğunun lideri olmayı sürdürdüğünü göstermek üzere Dışişleri Bakanı James Baker 12 Aralık'ta Doğu Almanya'yı ziyaret etti ve daha sonra Baker Doktrini olarak adlandırılacak yeni atlantizm kavramını ortaya attı⁷. Bonn'un

6 Bu konu Kohl'un 10 Nokta Planı'nda yer almıyordu ve Polonya'yla tarihsel bağları da olan Fransa, II. Dünya Savaşı sonrasında Almanya'dan koparılmış olan ve hemen hemen sadece Alman kökenli Polonya vatandaşlarının yaşadığı toprakların birleşmeden sonra Almanya tarafından talep edilmesinden çekiniyordu.

7 Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra NATO'nun varlık nedenini ve kendisinin de Batı'nın liderliği rolünü kaybetmekten çekinen ABD, yeni atlantizm kavramıyla, ABD ile Avrupa arasındaki bağları kuvvetlendirmeyi amaçlıyordu. Yenilenecek olan ittifak silahsızlanma, Doğu Avrupa'daki yeni demokrasilerle ilişkiler, alan dışı

karşı çıkmadığı, Londra'nın gönülden desteklediği bu kavrama Paris sıcak bakmadı çünkü kendi içinde bütünleşecek Avrupa'nın ABD liderliğinden kurtulması gerektiğini düşünüyordu.

Baker'dan hemen sonra, Mitterrand'ın 20-22 Aralık 1989'da Doğu Almanya'yı ziyareti Alman ve Fransız basını tarafından şiddetle eleştirildi. Fransız basını Mitterrand'ı vizyonsuzlukla ve değişen statükoyu algılayıp politika üretmek yerine tarihte kalmakla suçluyordu. Tüm bu eleştirilere kulak tıkayan Mitterrand, yeni Avrupa planını 31 Aralık 1989'da verdiği yılbaşı mesajında netleştirdi ve Avrupa Konfederasyonu kavramını ortaya attı: "Elbette Avrupa artık 50 yıldan beri bildiğimiz Avrupa olmayacaktır. Dün iki süpergüce bağlı olan Avrupa, evine geri döner gibi, kendi tarihine ve kendi coğrafyasına geri dönmektedir. Fakat bu süreci tehdit eden bir tehlike bulunmaktadır: Savaşa giden 1919 Avrupa'sına geri dönmek. Bunu önlemenin tek yolu var: Avrupa Konfederasyonu"(Mitterrand, 1989). Mitterrand'ın 31 Aralık mesajı bir taşla iki kuş vurmayı hedefliyordu: Çerçevesi geniş tutulmuş bir Avrupa Konfederasyonu fikriyle hem ABD'ye böyle bir Avrupa'da söz sahibi olamayacağı mesajı verilerek yeni atlantizm kavramına Paris'in karşı olduğu bildiriliyor, hem de AB'ye girmeleri hemen mümkün olmayan Doğu Avrupa ülkelerinin Almanya'nın tekeli altına girmeleri engellenmeye çalışılıyordu.

Her ne kadar Mitterrand Almanya'nın birleşmesini SSCB'de Gorbaçov'un elini zayıflatmayacak şekilde, süreç içinde ve Doğu Avrupa'yı da kapsayacak bir Avrupa Konfederasyonu çerçevesinde sağlamayı planlıyorduyorsa da, yaşamın gerçekliği kendisini dayatıyordu: Her gün binlerce Alman doğudan batıya geçiyor, Doğu Almanya'da hemen birleşme olması için sokak gösterileri birbirini izliyordu. Halktan gelen bu talepleri yanıtlayamazsa 1990 seçimlerinde iktidarı kaybedeceğini bilen Kohl, 4 Ocak 1990'da Mitterrand'la yaptığı görüşmede 10 Nokta Planı yerine mümkün olan en kısa sürede birleşmenin gerçekleşmesi ve bunun AB içinde olması doğrultusunda politika izleyeceğini açıkladı. Mitterrand eski kaygısını yani ani birleşmeden SSCB'nin duyacağı rahatsızlığı dile getirdiğinde de Gorbaçov'un ülke içinde elini güçlendirecek ekonomik yardım karşılığında birleşmeye karşı çıkmayacağını düşündüğünü söyledi. Nitekim, 30 Ocak 1990'da Gorbaçov doğrudan ilgili tüm tarafların sürece dahil olması ve birleşik Almanya'nın tarafsız kalması koşuluyla Doğu Almanların kendi kaderlerini belirleme hakkını tanıdığını açıkladı. Sert yanıt ertesi gün NATO Genel Sekreteri Manfred Wöerner'den geldi: Almanya'nın tarafsız kalması düşünülemez (Bkz. Favier/Martin-Roland, 1996: 269-299).

güvenlik, ABD-AB diyalogu gibi konularla ilgilenecek ve daha siyasi bir role sahip olacaktı.

Almanya'ların birleşmesinin reddedilemez bir gerçek olarak kabul edilmesi üzerine 1990'da tartışılan üç temel konu bu birleşmenin hangi diplomatik yolla sağlanacağı, Almanya'nın NATO ile ilişkisinin ne olacağı ve doğu sınırı konusunda nasıl bir güvence vereceği oldu (de Montbrial, 2003:45-62). Almanya'nın nasıl bir diplomatik formülle birleşeceği konusunda çözüm Baker'dan geldi ve SSCB de dahil tüm taraflarca kabul edildi: 4+2 formülü yani ABD, SSCB, İngiltere, Fransa ve iki Alman devletinin katılacağı bir konferansın toplanması.

İkinci konu birleşik Almanya'nın NATO ile ilişkisinin olup olmayacağı sorunuydu. SSCB birleşik Almanya'nın tamamen askersizleştirilmesini önerirken, ABD NATO'ya dahil olması gerektiğini savunuyordu. Konu yeniden iki süpergücün Soğuk Savaş sonrası Avrupa'daki güç mücadelesine dönüşmüştü. Çözüm bu kez de Federal Almanya Dışişleri Bakanı Genscher'den geldi ve kabul edildi: Birleşmiş Almanya'nın tam egemenliği olacak ve istediği ittifaka katılma hakkı bulunacaktı. Ancak Şubat 1990'dan itibaren askersizleştirilecek Demokratik Alman Cumhuriyeti topraklarına hiçbir NATO askeri gücü yerleştirilmeyecekti. Mevcut 380.000 Sovyet askeri aşamalı olarak SSCB'ye dönecekti ve bu sürecin masraflarını Federal Almanya ödeyecekti. Fransa açısından bu konu ikincil nitelikteydi çünkü Mitterrand tüm askerî ittifakların artık varlık nedenlerini kaybettiklerine inanıyordu. Bununla birlikte Fransız yetkililer ABD'nin NATO üzerinden Avrupa'daki etkinliğini arttıracığına inandıkları ve bu süreci her noktada durdurmak istedikleri için konuyu yakından takip ediyorlardı.

Fransa için asıl önemli olan üçüncü konu birleşik Almanya'nın sınırları, özellikle de doğu sınırı konusunda nasıl bir güvence vereceğiydi. Fransa birleşmeden önce ve uluslararası bir antlaşmayla Almanya'nın doğu sınırlarının güvence altına alınması konusunda ısrar ederken, Almanya birleşmeden sonra Alman parlamentosunun güvence vereceğini söylüyordu. Helsinki Nihai Senedi ile sınırların dokunulmazlığının zaten güvence altına alınmış olduğunu düşünen ve bu konuyu ikincil derecede önemli bulan ABD'nin desteği Kohl'un elini rahatlatıyordu. Fransa'nın baskıları karşısında 8 Mart'ta Federal Almanya parlamentosu, 18 Mart'ta da birleşme konusunda yapılan referandumdan sonra Demokratik Almanya parlamentosu bir açıklama yaparak Polonya sınırının dokunulmazlığı konusunda güvence verdiler. Ancak birleşmeden önce konuyla ilgili herhangi bir uluslararası antlaşma yapmaya yanaşmadılar. Polonya sınırı sorunu halledildikten sonra Paris ikinci bir atak başlattı ve Avrupa birleşmesinin de Almanya'nın birleşmesiyle aynı hızda olması gerektiğini belirterek ortak para konusunda karar alacak olan hükümetlerarası toplantının bir an önce yapılmasını istedi. Kohl seçimlerden önce yani Aralık 1990'dan önce bunun mümkün olmadığını açıkladı ve hemen ardından karşı önerisini getirdi:

Hükümetlerarası toplantı sadece ortak para için değil federasyon doğrultusunda yapısal bir değişimi karara bağlamak üzere toplanmalıdır. Avrupa bütünleşmesini ulusal egemenlikten ödün vermeden sağlamaya çalışan bir tarihsel gelenekten gelen Fransa, her ne kadar Avrupa güçlenmesinin liderliğini yapıyor olsa da böyle bir öneri karşısında ikilem içinde kaldı. Ancak yeniden yapılanma içine girecek Avrupa'nın ortak savunma ve dış politika konusunda atacağı adımlarla NATO'nun, dolayısıyla da ABD'nin liderliğinin önüne set çekebileceği düşünülerek Almanya'nın önerisine olumlu yanıt verildi. 28 Nisan 1990'da toplanan Dublin Konferansı'nda 31 Aralık 1992'den önce AT'nin AB'ye dönüşmesi kararı alındığı gibi, Doğu Almanya'nın ayrı bir devlet olarak üye olmaksızın ek protokollerle Topluluk'a katılması önerisi oylandı (Conseil européen, 1990).

3 Ekim 1990'da Almanya'nın birleşmesi resmen ilan edildiğinde, başlangıçtan beri Fransa'nın temel politikasının bu birleşmenin Avrupa'nın istikrarını bozmayacak şekilde uzun bir sürece yayılmasını sağlamak olduğunu düşünürsek başarısızlık tablosuyla karşı karşıya kaldığımızı söyleyebiliriz. Ancak Fransa'nın Almanya'nın birleşmesine başından beri ilke olarak karşı çıkmadığını hatırlarsak ve bu süreçte sınırların dokunulmazlığı güvencesini alarak Avrupa'nın yeniden yapılanmasını elde ettiğini düşünürsek tam tersi bir yargıya varabiliriz. 1980'ler boyunca giderek zayıflayan ekonomisini güçlü bir Avrupa içinde canlandırmak ve güçlü bir Avrupa ile ABD liderliğini bertaraf etmek Fransa'nın temel dış politika hedefiydi ve Almanya'ların birleşmesi sürecinde bunu gerçekleştirmek için ilk adımları attığını düşünüyordu. Oysa Washington Almanya'nın birleşme sürecine her noktada müdahil olarak Avrupa'daki varlığının sona ermeyeceğini gösterdiği gibi, Ortadoğu'da yaşanan krizle tek güç olma yolunda gittiğinin işaretlerini de verdi.

B. KÖRFEZ SAVAŞI VE FRANSA

2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerini ve bölgede vazgeçilmez çıkarları bulunan ABD'yi harekete geçirdi. Washington, aynı gün Güvenlik Konseyi'nin "Irak derhal ve koşulsuz olarak tüm güçlerini Kuveyt'ten çekmelidir" diyen 660 sayılı kararı almasını sağladı. Ardından 3 Ağustos'ta ABD ve SSCB Dışişleri Bakanları Baker ve Şevardnadze ortak bir bildiri yayımlayarak Irak'a tüm silah satışlarına ambargo konduğunu bildirdiler; Arap Ligi Kuveyt'in işgalini kınadı ve 6 Ağustos'ta BM Güvenlik Konseyi Irak'a ekonomik ve mali boykot uygulama kararı aldı. ABD Irak'ı yalnızlaştırarak çözüm bulma konusundaki ilk girişimlerine ek olarak Suudi Arabistan'ın da isteği üzerine gerekirse Irak'a askeri müdahalede bulunmak üzere Körfez'e asker konuşlandırmaya başladı.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken, 9 Ağustos'ta Fransa Devlet Başkanı Mitterrand, Başbakan Michel Rocard, Dışişleri Bakanı Roland Dumas ve Savunma Bakanı Jean-Pierre Chevènement başta olmak üzere yedi bakan durum değerlendirmesi yapmak ve Fransa'nın izleyeceği politikayı saptamak üzere bir araya geldiler (Tartışmalar için bkz. Favier/Martin-Roland, 1996: 509-512). Bir ikileme karşı karşıydılar. Fransa'nın tarihsel olarak Arap ülkeleriyle ilişkileri ABD ve İngiltere'den farklıydı. Ortadoğu politikasının merkezinde Araplarla ilişkiler yer alıyordu. İsrail'le ilişkileri geliştirmek doğrultusunda adım atılmış olmakla birlikte geleneksel politikada ciddi bir kırılma yaşanmamıştı. Nitekim Irak'ın Temmuz nükleer santrali Fransa'nın desteği sayesinde kurulmuş olduğu gibi, İran-İrak savaşında Irak'a silah satan ülkelerin başında da Fransa geliyordu. Ayrıca Fransa'daki Arap kökenli yurttaşların varlığı da göz önünde tutulduğunda, şimdiye kadar yürütülen Arap politikasında ciddi bir değişikliğe gidilerek ABD ile birlikte Irak'a karşı harekete geçmenin ülke içinde de sorunlara yol açacağı açıktı. Bununla birlikte, sürecin dışında kalarak ABD ve İngiltere'nin tek başlarına hareket etmelerine olanak tanımak, kurulmakta olan yeni dünya düzeninde söz sahibi olmamak demektir. 9 Ağustos toplantısında bakanların büyük çoğunluğu ABD ve İngiltere'nin inisiyatifindeki bir askeri güce katılmanın doğru olmayacağını, eğer Fransa'nın bölgeye asker gönderecekse bunu BM Barış Gücü çerçevesinde yapması gerektiğini ileri sürdü. Özellikle Savunma Bakanı Chevènement Amerikalıların çok tehlikeli bir oyun oynadıklarını, Saddam Hüseyin'in savaşı kaybetmesi halinde İran entegrizminin önünde hiçbir engel kalmayacağını belirterek, yapılması gerekenin ekonomik ambargoyu devam ettirmek ve Araplarla diyalogu öne çıkarmak olduğunun altını çizdi, Suudi Arabistan'a yerleştirilecek ABD liderliğindeki çok taraflı güce Fransa'nın asker yollamasına karşı çıktı. Ancak Mitterrand, Chevènement ve diğer bakanlarla aynı görüşte değildi. BM'nin bir müdahalede bulunmayacağını, eğer Fransa sürece katılmazsa trenin geçip gitmesini seyretmekle yetineceğini, asıl sorunun ABD ve İngiltere'nin tek başlarına hareket etmelerine izin verip vermemek olduğunu söyledi ve toplantıya ağırlığını koyarak, Savunma bakanının itirazlarına rağmen, acilen bölgedeki Fransız hava ve deniz güçlerini arttırma kararı alınmasını sağladı⁸.

8 Fransa'nın zaten dört savaş gemisinin bulunduğu Körfez'e iki savaş gemisi eşliğinde Clémenceau uçak gemisi gönderildi. Gerçi Clémenceau'da savaş uçağı yoktu ama 40 kadar savaş helikopteri ve 800 askeri kuvvet taşıyordu. Bunun dışında, Cibuti'deki 3500 Fransız askeri alarm durumuna sokuldu. Bir yandan askeri hazırlıklar yapılırken, diğer yandan da Arap ve Müslüman ülkelerin

Körfez krizi Fransa açısından salt bir dış politika sorunu olmakla kalmadı, Mitterrand- Chevènement anlaşmazlığının kamuoyuna yansımaları sonucu siyasal bir bunalıma da dönüştü. ABD'nin ambargonun sonucunu beklemeden ve BM çerçevesinde bir çözümün önünü tıkayacak şekilde askeri hazırlıklarını artırması üzerine Savunma Bakanı basına bir açıklama yaparak, Irak'a karşı gerçekleştirilecek bir saldırının sonuçlarından kaygı duyduğunu bildirdi (Favier/Martin-Roland, 1996:514). Bunun üzerine Mitterrand Chevènement'ı çağırarak, eğer kendi politikasıyla uyumlu değilse istifa etmeye niyeti olup olmadığını sordu. Chevènement istifa etmeyeceğini çünkü Fransız kamuoyunun kendisiyle aynı görüşte olduğunu zannettiğini söyledi. Fransa askerî müdahale hazırlıkları yaparken, devlet başkanı ile savunma bakanı arasındaki uyuşmazlıklara sahne olmak gibi tatsız bir durumla karşı karşıyaydı (Favier/Martin-Roland, 1996: 515).

Mitterrand-Chevènement anlaşmazlığı Irak'ın 14 Eylül'de içlerinde Fransa'nın da bulunduğu beş Batı devletinin büyükelçiliklerini işgal etmesiyle çözümlendi. Büyükelçiliğin işgali ve dört askerî ateşenin rehin alınması Fransız kamuoyunu askerî müdahaleye hazır hale getirmişti. Paris harekete geçmek durumundaydı ama kendi kararı dışında, ABD'nin başlatacağı bir savaşta yer almak ve savaşın gidişatında Washington'un hedeflerine önceden bağlanmak istemiyordu. Bu, farklı yaklaşımlar benimseyen devlet başkanı ile savunma bakanının tek ortak noktalarıydı. Fransa, Irak'ın Kuveyt'ten çıkmasının sağlanması için yapılacak ve Irak'taki askeri merkezleri hedef alacak harekâtlarda yer alacaktı ama Irak kentlerinin havadan bombardımanına karşıydı (Favier/Martin-Roland, 1996:516-517).

Fransa'nın Daguet operasyonu adıyla Cidde yakınlarına asker konuşlandırması, ABD ile paralel politikalar izlediği anlamına gelmiyordu. Nitekim 24 Eylül'de BM Genel Kurulu'nda bir konuşma yapan Mitterrand Fransa'nın tutumunu açıkça ortaya koydu. Mitterrand'ın konuşmasında (La Guerre du Golfe, 1990) üç nokta dikkat çekiyordu: 1. Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi gerektiğini belirten Mitterrand, "Irak'ın birliklerini Kuveyt'ten çekme ve rehinelere serbest bırakma niyetini dile getirmesi halinde her şeyin mümkün olacağını" söyleyerek, aslında BM Güvenlik Konseyi'nin Irak'ın derhal ve koşulsuz olarak tüm güçlerini Kuveyt'ten çekmesini bildiren 660 sayılı kararıyla arasına mesafe koyuyor ve ilk aşamada niyet beyanını yeterli sayıyordu. 2. Bu ilk aşamadan sonra, Mitterrand'a göre, "Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesinin gerçekleşmesini güvence altına alacak olan uluslararası toplum,

kamuoyuna Fransa'nın politikasını açıklamak üzere özel temsilciler gönderildi. (Bkz. Gresh/Vidal, 2003: 188).

aynı şekilde Kuveyt'te egemenliğin yeniden tesisini ve Kuveyt halkının tercihini demokratik bir biçimde belirtmesini de garanti etmeliydi. Böylece BM Güvenlik Konseyi'nin 661 sayılı kararıyla Kuveyt'teki meşru otoritenin yeniden tesisine yani Şeyh Caber Al-Sabah'ın Kuveyt'e dönmesi talebine katılmadığını belirtiyordu. 3. Tüm bunlardan sonra "Ortadoğu'yu yıkıma sürükleyen çatışmaların yerine herkes için güvenlik ve barış sağlayacak bir iyi komşuluk dinamiğinin tesisi için uygun zamanın başlayacağı bir üçüncü aşama"dan söz eden Mitterrand, açıkça dile getirmese de Kuveyt sorununa Filistin sorununu eklemleyerek uluslararası bir konferans toplanmasına dair düşüncelerinin ilk işaretini veriyordu. Dolayısıyla ABD'nin soruna yaklaşımıyla Fransa'nın yaklaşımı arasındaki fark çok açık bir biçimde ortada konmuştu. ABD tek taraflı bir yaklaşımla soruna bakıyordu: Irak bir hata işlemişti ve hatasını kabul etmeliydi, etmezse bu hatayı kabul etmesi askeri güç kullanımıyla da olsa sağlanmalıydı. Fransa için ise, ortada bir kriz vardı ve bu kriz barışa tüm şanslar verilerek çözülmeli ve daha sonra Ortadoğu sorunu tüm yönleriyle ele alınmalıydı⁹. Irak ve FKÖ tarafından sempatiyle karşılanan Mitterrand'ın konuşması ABD'de sert tepkilere neden olmadı ve görüş ayrılıkları nüanslar olarak değerlendirildi.

Mitterrand'ın mesajını olumlu olarak değerlendiren Yaser Arafat'ın arabuluculuğu sonucunda 15 Ekim 1990'da Irak Savunma Bakanı Raşid Amer ülkedeki dört büyük Fransız şirketi Aérospatiale, Dassault, Matro ve Thomson temsilcilerini çağırarak, Irak'taki işlerine devam etmelerini istedi ve eğer Fransız yetkililer görüşmeye gelirse tüm Fransız rehinelerin serbest bırakılacağı mesajını verdi. Paris'ten gönderilen iki gayriresmi temsilcinin görüşmeleri sonucunda 30 Ekim'de Fransız rehinelerin çok büyük bir kısmı serbest bırakıldı (Favier/Martin-Roland, 1996: 527).

Mitterrand bir yandan Fransız kamuoyundaki savaş karşıtlarını susturmak için Irak'la teması sürdürüyor ve Filistin sorunu konusunda bir uluslararası konferans toplanması isteğini dile getiriyordu, diğer yandan da Saddam'ın zaman kazanmak için manevra yaptığını düşündüğünden ABD politikalarına açıkça karşı çıkmayı göze alamıyordu. Nitekim 29 Kasım'da Irak'a Kuveyt'ten 45 gün içinde çekilmezse kuvvet kullanımına izin veren BM Güvenlik Konseyi'nin 478 sayılı kararına Fransa da olumlu oy verdi.

Irak'a karşı savaşın başladığı 17 Ocak 1991 gününe kadar Fransa'nın gerek Irak nezdinde gerek BM çerçevesinde savaşı önlemek üzere yaptığı tüm girişimler başarısız oldu. Savaş başladığında Fransa ABD ve müttefiklerinin yanında yer aldı. Savaş boyunca Fransız dış politikası açısından en dikkate

9 Bu konuda Sovyetler Birliği de Paris'i destekliyordu.

değer olay 18 Ocak'ta Irak Scud füzelerinin Tel-Aviv ve Hayfa'yı vurması üzerine yaşanan İsrail-Fransa kriziydi. ABD'nin baskısıyla Irak'a karşılık veremeyen İsrail'in Savunma ve Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Eliahou Ben Elissar Europe 1 televizyonuna verdiği demeçte “Bugün Irak'ın İsrail'e balistik füze gönderebilme kapasitesine sahip olmasının büyük sorumlusu Fransa'dır” deyince, Mitterrand İsrail Devlet Başkanı Haim Herzog'u arayarak, “İsraili yetkililerin her düzeyde ve her fırsatta Fransa'yı eleştirmelerinin gerçekten tahammül edilmez boyutlara ulaştığını” belirtti ve İsrail'e yan yana savaştıklarını hatırlattıktan sonra belki de düşmanın kim olduğunu şaşırmanın daha iyi olabileceğini söyledi (Favier/Martin-Roland, 1996: 567-569). Yıllardan beri soğuk olan ve Mitterrand'ın devlet başkanı olmasıyla birlikte yavaş yavaş düzelmeye başlayan İsrail'le ilişkiler Irak savaşından sonra 2007'ye dek düzemedi.

Savaş sırasında ikinci büyük kriz iç politikada yaşandı. Şubat ayında ABD'nin Irak'ı bombalamak üzere B-52 uçaklarının İngiltere ve Fransa'dan havalanmasını talep etmesi üzerine, savaşa başından beri karşı olan Savunma Bakanı Chevènement ile Mitterrand'ın arası yeniden açıldı. Savunma Bakanı Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi için yapılan savaşın meşru olduğunu kabul etmişti ama Irak topraklarında savaşın devam etmesine karşıydı ve ABD uçaklarının Fransız hava sahasından geçmesine izin verilmemesi gerektiği görüşündeydi. Mitterrand ise bu noktadan sonra ABD'yi karşısına almanın Fransa'yı uzun vadede tümüyle oyunun dışında bırakacağını düşünüyordu. Son noktada karar devlet başkanındı ve Fransa ABD ile birlikte kara harekâtını sonuna kadar sürdürecekti. Bu koşullar altında Savunma Bakanı istifasını sunmak durumunda kaldı (Chevènement, 1991).

Irak savaşı sırasında Fransız kamuoyu Mitterrand'ı ikiyüzlü politika izlemekle suçladı. Mitterrand, bir yandan sorunun barışçıl yollarla çözülmesini istediğini her fırsatta dile getiriyor ve savaş başladıktan sonra bunun askerî hedeflerle sınırlı bir savaş olacağını, Irak halkına karşı saldırı yapılmasına karşı çıktığını söylüyordu, diğer yandan da sürekli olarak Washington'un çizgisinde hareket ederek savaşın her aşamasına fiilen katılıyordu. Mitterrand'ın sözleriyle izlediği politika arasındaki fark temel amacından kaynaklanıyordu. Hem Fransa'nın Doğu Bloku ve giderek zayıflayan SSCB karşısında uluslararası sistemi belirleyen tek güç haline gelen ABD'ye boyun eğmeyeceğini göstermek istiyordu hem de yeniden şekillenecek uluslararası sistemde ülkesini söz sahibi olmasını sağlamaya çalışıyordu. Oysa Fransa'nın bunu tek başına yapabilecek gücü yoktu ve Avrupa'nın öteki iki büyük gücü İngiltere ile Almanya Washington'un rotasına girmişlerdi. Bu koşullar altında Mitterrand bir yandan süreç dışında kalmamak için Washington'la birlikte davranıyor, diğer yandan da tek söz sahibi olmadığını hatırlatmak ve statükoyu korumak üzere ABD'nin

politikalarına hukuksal ve siyasal gerekçelerle karşı çıkmayı sürdürüyordu. Ancak uzun vadede bakıldığında Fransa'nın bu karşı çıkışlarının yeni dünya düzeninde ABD'yi dizginlemeye yetmediği ve Fransa'nın süreçte söz sahibi olamadığı görülecektir. Bunu sağlamak için Fransa'nın belki tüm Avrupa güçlerini ortak bir politika izlemeye ikna etmesi gerekiyordu. Nitekim Mitterrand bunu sağlamak için çok uğraştı ama başarılı olamadı. Sonuç olarak Körfez Savaşı sırasında Fransa hiçbir siyasal amacını elde edemediği gibi, zaten bozuk olan ekonomisi daha da bozuldu.

C. SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DAĞILMASI SÜRECİNDE AYAK SÜRÜYEN FRANSA

Daha Körfez Savaşı'nın sıkıntıları atlatılmadan Sovyetler Birliği'nde yaşanan ama uluslararası sistemi doğrudan etkileyecek yeni bir kriz ortaya çıktı: 19 Ağustos 1991'de Gorbaçov'a karşı yapılan darbe, Gorbaçov'un sağlık nedenleriyle istifa ettiğinin açıklanması ve ardından Boris Yeltsin'in darbeye karşı halkı sivil itaatsizliğe davet etmesi Fransa'nın gündemine oturdu.

1985'te iktidara gelişinden itibaren Gorbaçov'a destek veren Fransa tıpkı Almanya'nın birleşmesinin Avrupa'da statükoyu bozarak kaosa yol açacağını düşündüğü gibi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının da yine Avrupa'yı zor duruma düşüreceğini belirterek, Gorbaçov'un Batı tarafından ekonomik olarak desteklenmesinden yana bir tutum benimsemişti. Nitekim 14 Temmuz 1991'de Londra'da toplanan G-7'ler zirvesinden önce İngiltere ve ABD'ye Gorbaçov'a yardım yapılması önerisini götürmüştü ama baştan beri daha liberal bir çizgi izleyen Yeltsin'e destek veren ABD ve yapılan yardımların çarçur edildiğini düşünen İngiltere bu öneriyi reddetmişti (Liberation, 15.07.1991, No. 3155).

Bununla birlikte, Moskova darbesinin ertesinde İngiltere derhal bir kınama bildirisi yayınlamasına rağmen, Gorbaçov'a en fazla destek veren Fransa, özellikle darbe lideri İaniev'in gerek düzenlediği basın konferansında söylediği, gerekse Fransa dahil büyük devletlere gönderdiği mektupta yazdığı gibi ülkenin dağılmasının önüne geçmek üzere yönetimi devraldıklarını ama reformları sürdüreceklerini bildirmesi üzerine bekle ve gör politikası izledi. Yapılan ilk açıklamada Kremlin'in yeni yöneticileri Gorbaçov ve Yeltsin'in güvenlikleri konusunda uyarılmakla yetinildi. Aynı akşam televizyona çıkan Mitterrand İaniev'in mektubunu okudu ve ancak doğrudan sorulan bir soru üzerine darbeyi kınadığını söyledi (Favier/Martin-Roland, 1999:64-65). Fransa Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeleri Avrupa'ya etkileri açısından değerlendiriyordu. Gorbaçov iktidarının Sovyetler Birliği'ni bir arada tutamadığını düşünen Paris'e göre, eğer yeni yönetim bunu başarır ve reformları sürdürürse Avrupa'nın çıkarına olmayacak bir kaos önlenebilirdi.

Ekonomik olarak zayıf ve nükleer güce sahip milliyetçi yönetimler 1919 Avrupa'sına geri gidişe yol açabilirlerdi ve bu, Avrupa istikrarı açısından ciddi bir tehditti. Dolayısıyla Sovyetler Birliği'nde liberalizme geçişten daha önemli olan istikrar ve statükonun korunmasıydı.

21 Ağustos'a gelindiğinde Moskova'da darbe sona ermişti. Yeltsin ipleri ele geçirmiş, darbecileri tutuklamış ve üç gün sonra istifa edecek olan Gorbaçov'u Moskova'ya getirmişti. 22 Ağustos'ta Baltık ve Kafkasya cumhuriyetlerinden sonra Ukrayna da bağımsızlığını ilan etmişti. Bu aşamadan sonra Fransa AB'yi Rusya'daki açlığa karşı ekonomik yardım yapma konusunda ikna etmeye çalıştı. Dağılma mümkün olduğunca denetim altında gerçekleşmeliydi. 6 Aralık 1991'de Sovyetler Birliği dağılıp Bağımsız Devletler Topluluğu kurulduğunda Fransa bir kez daha amacına ulaşamamıştı. Bununla birlikte, temel politikası Batı Avrupa'da bütünleşmeyi sağlamak ve bu çerçevede gücünü artırmak olan Fransa, daha bu hedefini gerçekleştirilmeden kıtanın doğusunda yaşanan parçalanma karşısında eylemlerine hız verdi. Avrupa bütünleşmesi, içine dış politika ve savunma konularını da alarak bir an önce gerçekleştirilmeliydi. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ABD liderliğinden Avrupa'yı kurtarmak için bir fırsat olabilirdi ve bu fırsat değerlendirilmeliydi.

Dolayısıyla, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ve ABD liderliğinde yeni bir uluslararası sistemin kurulacağına ilk işaretleri ortaya çıktığında, Almanya'nın birleşmesi, Körfez Savaşı ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde, Fransa hep statükoyu korumak için çaba gösterdi. Bunun mümkün olmadığını anladığı noktada ise ABD'nin belirleyici güç olma tekeline kırmayı hedefledi ve sürekli sürecin içinde yer almaya gayret gösterdi. ABD'nin belirleyiciliğinin açıkça belli olmasından sonra da tüm gücünü Avrupa bütünleşme politikasının gerçekleşmesi için harcadı. ABD karşısında tek güç Avrupa olabilirdi ve Fransa'yı yeni uluslararası sistemde önemli bir güç haline getirmenin yolu da güçlü bir Avrupa'dan geçiyordu.

Ç. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YENİDEN YAPILANMASI SÜRECİNDE FRANSA'NIN ÇABALARI

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, özellikle ABD karşısında Avrupa'nın ekonomik ve askerî açıdan güçlenmesi gerektiğini düşünen Fransa, ekonomik ve parasal birliğin yanı sıra ortak bir dış ve savunma politikası oluşturulması gerekliliğini dile getiriyordu ama Almanya'nın önerdiği gibi bir federasyona gidişe de sıcak bakmıyor, ulusal egemenliğinden ödün vermeye yanaşmıyor, ulusüstü bir oluşumdan çok, son sözün devletlerde olacağı bir uluslararası oluşumdan yana tutum takınıyordu.

14-15 Aralık 1990'da Roma'daki Avrupa Konseyi zirvesinde iki hükümetlerarası toplantı yapıldı. Bunlardan ilkinde üye ülkelerin maliye bakanları katıldı ve ortak paraya geçişin içeriği ve aşamaları konuşuldu. Bu konuda İngiltere ayak sürüyordu. Almanya'nın da desteğini alan Fransa nihai amacın ortak para olduğunu ve bu konuda ödün verilmeyeceğini Londra'ya bildirdi. İkinci hükümetlerarası toplantı dışişleri bakanları arasında gerçekleşti ve Avrupa'nın siyasi geleceği görüşüldü. Burada iki temel konu ele alındı: Ortak savunma ve dış politika oluşturulması ile birliğin yapısı. İlk konuda Fransa yine Almanya'dan destek alarak Batı Avrupa Birliği'nin canlandırılması ve Avrupa'nın gerçek anlamda bir ortak savunma ve dış politikaya sahip olması gerektiğini savundu. Bu görüşe karşı çıkan yine İngiltere'ydü. Temmuz 1990 Londra Konferansı'ndan beri Fransa'nın NATO'nun askerî kanadına dönmesini isteyen İngiltere'ye göre, NATO varlığını sürdürmeli ve Avrupa güçleri NATO'nun çevik kuvveti olmalıydı. Ele alınan ikinci konu ise, AB'nin yapısının nasıl şekilleneceğiydi. Almanya federasyona gidecek bir yapılanmadan yana tavır alırken, ABD karşısında güçlenmesini istediği AB içinde Almanya'nın daha da güçlenmesinden çekinen ve tarihsel mirasından ödün vermeyen Fransa bir federasyona varacak şekilde uluslarüstü yapılanmaya ve Brüksel'in güçlenmesine karşı çıkıyor, son sözün devletlere ait olacağı uluslararası bir yapılanmadan yana tavır alıyordu. Bu konuda da Almanya'ya karşı kendisiyle aynı kaygıları taşıyan İngiltere'nin desteğini kazanmıştı. Dolayısıyla, Mitterrand'ın başkanlık döneminin son beş yılı bu üç konu etrafında AB'nin yeniden yapılanması noktasında düğümlendi ve Fransa ekonomik ve askeri konularda İngiltere'ye karşı Almanya'dan, siyasi konularda da Almanya'ya karşı İngiltere'den destek alarak temel hedeflerine ulaşmaya çalıştı (Defarges,2002:951-966; Stark, 2002:967-982).

1990'ların ilk yarısında AB gündeminin temel konusu ortak savunma ve dış politikaydı ve bu konu doğrudan NATO'yla bağlantılı olduğundan ABD ile ilişkileri de etkiliyordu. 14 Mart 1991'de Martinik adasında ABD Başkanı Bush'la bir araya gelen Mitterrand, Avrupa'nın kendine ait bir askerî gücü olması gerektiğini belirtti ama Washington'un tavrı netti: Avrupa savunmasında güvenliği sağlayan temel örgüt NATO olmalıdır. Mitterrand, Bush'la yaptığı görüşme sonrasında ABD'nin daha doğmadan Batı Avrupa Birliği'ni engellemesini önlemek için sorunu uzun vadeye yayma kararı aldı. Fransa NATO içi gelişmeleri de artık yakından izlemek istiyordu(Favier/Martin-Roland, 1999: 181-183). Nitekim Mitterrand-Bush görüşmesiyle aynı günde ittifakın gelecekteki stratejisini görüşmek üzere toplanan NATO Çalışma Grubuna 1966'dan beri ilk kez Fransız delege de katılmıştı.

Avrupa'nın güvenliğini NATO'nun mu Batı Avrupa Birliği'nin mi sağlayacağı sorusuna verilecek yanıt Doğu Bloku'nun dağılması sonrasında uluslararası sistemdeki güç mücadelesinin nasıl biçimleneceğinin de yanıtını içeriyordu. Paris ABD'nin etkisinden kurtulmuş, kendi güvenlik sistemini oluşturacak ve Fransa'nın söz sahibi olacağı bir Avrupa için tüm ağırlığını ortaya koyarken, “komünist tehdit” ortadan kalksa da Avrupa güvenlik sistemini denetlemek isteyen ve özellikle Almanya'nın Doğu Avrupa'yı etkisi altına almasını çıkarlarına uygun bulmayan ABD tüm gücüyle NATO'nun devam etmesi gerektiğini Avrupalı müttefiklerine kabul ettirmek istiyordu. Karşısında ciddi bir direniş sergileyen tek devlet de Fransa'ydı. Londra zaten Washington'la paralel politikalar izliyordu ve NATO'nun askerî kanadına dönmesi için Paris'e baskı yapmayı sürdürüyordu. Ekonomik açıdan zor günler yaşayan Almanya ise, ülkesinin güvenliğinin bir süre daha ABD tarafından sağlanacağını bilincindeydi¹⁰.

Fransa'nın ilk başarısı 8 Nisan 1991'de Kuzey Irak'taki Kürtlere insanî yardım taşıyacak hava köprüsünün Batı Avrupa Birliği denetiminde organize edileceği kararının alınmasını sağlamak oldu (Favier/Martin-Roland, 1999:185). Böylece Batı Avrupa Birliği ile AB arasında organik bir bağ olduğu gösterilmişti. Ama bu bağın çerçevesini ABD belirledi ve 29 Mayıs 1991'de NATO Acil Müdahale Gücü adı altında daha çabuk hareket edecek kuvvetler oluşturma kararı aldı. Acil Müdahale Gücü'ne hava gücü desteğini ABD sağlayacaktı, kara kuvvetleri ise Avrupalılardan oluşacaktı. Fransa'nın tüm itirazlarına rağmen bu kararın alınması işlevsel bir Batı Avrupa Birliği'nin ve NATO'dan bağımsız bir Avrupa savunmasının önünü daha başlangıçta kesmişti. Bununla birlikte, Acil Müdahale Gücü'nün kurulması kararından sonra ABD, Maastricht Antlaşmasında Avrupa savunmasının yer almasına karşı çıkmadı.

1991 yazında Yugoslavya'nın dağılması ve Hırvat-Sırp savaşının başlaması Fransa'ya Batı Avrupa Birliği'ni gündeme getirmek için yeni bir olanak sağladı. Aslında Doğu Bloku'nun dağılmasının milliyetçilikleri canlandıracağını ve bunun bütün Avrupa'yı kaosa sürükleyeceğini düşünen Mitterrand, Fransa-Sırbistan dostluğunun ötesinde, ülkesini Balkan sorunlarına bulaştırmaktan özenle kaçınıyordu. Başlangıçta federal ordunun federasyonu savunacağını düşünerek, olayları izlemekle yetindi. Bağımsızlıklar ilan edildikten ve savaş başladıktan sonraysa sivil girişimlerle sorunu çözmeye

10 10 Mayıs 1991 tarihli Genscher-Baker ortak bildirisinde panavrupa yapılanmasında, özellikle de Doğu Avrupa ile ilişkilerde merkezi rolü NATO'nun oynayacağı dile getirildi.

çalıştı. Fransa Federal ordunun Hırvatistan'daki eylemlerini kınamaktan kaçındığı gibi, Almanya'nın Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarının tanınması konusundaki baskısına da İngiltere'yle birlikte direndi. Almanya'nın etkinliğini kırmak üzere Sırbistan'la ilişkiye geçerek, 28-29 Ağustos 1991'de Paris'te Hırvat ve Sırp devlet başkanlarıyla görüşme sağladı ve Badinter Komisyonu ile işbirliği yapmayı kabul ettirdi (Favier/Martin Roland, 1999: 219-222). Ancak bu sivil barış girişimleri çatışmaları durdurmaya yetmeyince ve Almanya 7 Ekim'de Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanıyınca Fransa karşı bir öneri getirdi: Çatışmaların yaşandığı bölgeye çatışan tarafları ayırmak üzere Avrupalılardan oluşan bir kuvvet gönderilsin, daha sonra tarafların Badinter Komisyonu kararlarına uymaları sağlansın ve tüm bunlardan sonra da Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığı tanınsın. Ancak Fransa'nın bu önerisine bölgeye asker göndermek istemeyen ve bunun Batı Avrupa Birliği'ni güçlendirmek anlamına geleceğini düşünen İngiltere karşı çıktı. Bunun üzerine Bonn'u ziyaret eden Mitterrand, Almanya'nın Maastricht'e kadar Hırvatistan'ı tanıma kararını geri almasını başardı (Favier/Martin-Roland, 1999: 223-228). Sorun Maastricht sonrasında ertelenmişti. Yugoslavya'nın dağılması sürecinde yaşananlar AB açısından iki konuyu netleştirmişti: AB Avrupa'nın güvenliği konusunda bir güç olma yeteneği gösterememişti ve her ülke kendi ulusal çıkarını esas alarak hareket ettiği için ortak bir Avrupa dış politikasının ilk nüvesi dahi ortada yoktu.

1 Temmuz 1991'de Varşova Paketi'nin dağıldığının resmen ilanı gerek Batı Avrupa Birliği'nin gerekse NATO'nun yeniden yapılanması konularını alevlendirdi. 7-8 Kasım 1991'de Roma'da NATO Zirvesi toplanacaktı. Taraflar bu toplantıdan önce eyleme geçmeye başladılar. Temmuz ayında Mitterrand ile Kohl Bad Wiessee'de bir araya gelerek Alman-Fransız ortak birliği oluşturarak askerî işbirliğini artırma kararı almışlardı ve bu birliğin Avrupa ordusunun embriyosu olmasını planlamışlardı (Favier/Martin-Roland, 1999: 230-232). Ekim ayında bu kararlarından ABD'yi haberdar etmeyi planlıyorlardı ki, 4 Ekim'de İngiltere ve İtalya Avrupa Güvenlik ve Savunmasına İlişkin Ortak Bildiri yayınladı (Favier/Martin-Roland, 1999: 233-234). 15 paragraflık metnin her paragrafında NATO'ya gönderme yapılmaktaydı¹¹. ABD'nin etkisinin açıkça görüldüğü bu İngiliz-İtalyan ortak bildirisine rağmen Fransa ve Almanya

11 Söz konusu ortak bildiri de Batı Avrupa ile Kuzey Amerika arasındaki özel ilişkinin Avrupa kimliğinin anahtar ögesi olduğu vurgulandıktan sonra, savunma konusunda bir Avrupa kimliğinin oluşmasının bundan Atlantik İttifakı'nın güçlenerek çıkması halinde söz konusu olabileceği, üye ülkelerin savunma ve güvenlik konusundaki yükümlülüklerine etki edebilecek politikaların benimsenmesinde esas karar merkezinin NATO olarak kalacağı belirtilmektedir.

kendi önerilerini açıklamaktan geri kalmadılar. Bu öneriden en büyük rahatsızlığı Washington duydu ve Bush Mitterrand'a bir mektup yazarak söz konusu Alman-Fransız birliğinin NATO'nun yerine geçmek üzere tasarlanmadığını açıklamasını talep etti(Favier/Martin-Roland, 1999:237). ABD Roma Zirvesi'nden önce NATO'nun Avrupa savunmasının temeli olduğu konusunda Fransa'yı ikna etmek üzere 1966'dan beri en yoğun baskı politikasını uyguladı. Bu arada Paris için yaşamsal önem taşıyan Maastricht öncesinde İngiltere'yle uyuşmazlıkların çözümlenmesi zorunluluğu da ABD'nin önemli kozlarından biriydi.

7-8 Kasım 1991'de toplanan NATO Roma Zirvesi'nden Fransa açısından iki konu önem taşıyordu. Bunlardan ilki, zirve bildirisine Avrupa ortak savunma politikasına dair bir paragraf koydurabilmektir; ikincisi ise, Sovyetler Birliği'nin parçalanması durumunda Sovyet nükleer silahlarının dağılmasının taşıdığı riskleri görüşmek üzere ABD, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa arasında dörtlü bir toplantı yapılmasını kabul ettirebilmektir (Andréani,2002:983-999). Bunlardan ilkinde başarı sağlandı. NATO Roma Zirvesi Sonuç Bildirisi'nin 52. paragrafı Avrupa güvenlik ve savunma politikasına yer veriyordu (NATO, 1991). İkinci konuda ise aynı başarı elde edilemedi. Nükleer silahlar konusunu Moskova ile baş başa görüşmek isteyen Washington, Paris'in dörtlü toplantı önerisini reddetti. ABD'yi bu konuda razı edemeyeceğini anlayan Fransa da, karşılık olarak, eğer 4. ve 5. paragrafları kaldırılmazsa Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelere ilişkin Baker Bildirisi'ni imzalamayı reddetti. Söz konusu paragraflar Sovyetler Birliği halklarını "ekonomik canlanma ve refahı sağlamak için derhal pazar ekonomisini uygulamaya" ve "liberal ekonominin değerlerine karşı yükümlülüklerini kanıtlamaya" çağırıyordu. Fransa askerî bir örgüt olan NATO'nun siyasi konularda görüş bildirmesine ilke olarak karşı çıktığı için söz konusu paragrafların kaldırılmasını istedi. Fransa'nın isteği kabul edilmeyince Baker bildirisini imzalamayacağını belirten Fransa Dışişleri Bakanı Roland Dumas basına yaptığı açıklamada, "İttifak iyi ve yararlı ama bu bir Kutsal İttifak değil. Teoloji yapmaya, Sovyetler Birliği'nin iç sorunlarını çözmeye ya da Sovyetler Birliği'ne izleyeceği politikaları dikte ettirmeye soyunmamalı. Başka ülkelerin valileri değiliz. Kutsal görevlerimiz yok." diyerek, aslında ABD'nin kendisine biçtiği yeni rollere karşı Paris'in genel eleştirisini de dile getiriyordu (Favier/Martin-Roland, 1999:244-245).

Roma Zirvesi'nde NATO'nun yeni görev alanı tanımlandıktan ve Avrupa savunmasının vazgeçilmez ögesi olduğu kabul edildikten sonra, ABD, AB'nin yeniden yapılandırılmasının karara bağlanacağı Maastricht Zirvesi'nin önünü açtı. Bundan sonraki dönemde imzalanacak anlaşmanın içeriği

konusunda Almanya ile Fransa arasında pazarlıklar yer aldı ve 11 Aralık'ta kabul edilen Maastricht Antlaşması¹² bu iki devletin uzlaşısının ürünü oldu. Fransa ortak paraya geçiş için bir tarih belirlenmesi ve ortak savunma politikasının hedeflerinin tespit edilmesi konusunda Almanya'yı, Almanya da ekonomik ve parasal birlik oluşturmada Alman modelinin uygulanması ve Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin artırılması konularında Fransa'yı ikna etti. Sonuçta, Maastricht Antlaşması üç sütun içerdi. Birinci sütunda ECU olarak adlandırılan ortak paraya en geç 1 Ocak 1999 tarihinde geçileceği açıkça ilan edildi ve yalnız İngiltere'nin bu yükümlülüğün dışında kalacağı belirtildi. İkinci sütunda Avrupa parlamentosunun yetkileri artırıldı ama Almanya'nın koltuk sayısını artırma isteği Fransa'nın çabaları sonucunda donduruldu¹³. Yine ikinci sütunda ortak savunma ve dış politika konusuna yer verildi ve bu konularda karar alma yetkisinin Avrupa Konseyi'ne yani üye devletlere ait olduğu kabul edildi. İngiltere'nin baskısıyla federal sözcüğü kullanılmadı ama beş yıl içinde daha federal bir yapı oluşturmak amacıyla yeni bir hükümetlerarası konferans toplanması karara bağlanarak Almanya tatmin edilmeye çalışıldı. Dolayısıyla, Fransa'nın tüm çabalarına karşın ortak savunma ve dış politika oluşturmanın ancak uzun vadeli bir proje olabileceği açıklık kazandı. Nihayet üçüncü sütun 1985 Schengen Antlaşmasına paralel olarak kişilerin ve malların serbest dolaşımı, terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı mücadele gibi konuları kapsıyordu.

D. FRANSA NÜKLEER SAVUNMA ANLAYIŞINI GÖZDEN GEÇİRİYOR

Fransa 8 Nisan 1992'de Pasifik'te yapmakta olduğu nükleer denemeleri bir yıl askıya alacağını açıkladı (Favier/Martin-Roland, 1999: 313). Bu, Soğuk Savaş boyunca iki süpergüce karşı bağımsız politika izleyebilmesini nükleer güce sahip olmasına bağlayan Fransa için önemli bir karardı ve savunma politikasında ilk önemli kırılmaydı. Bu karar, başta RPR lideri Jacques Chirac olmak üzere birçok kişi tarafından ülkenin gücüne vurulan ağır bir darbe olarak şiddetle eleştirildi; hükümetin, bu kararı, Yeşiller'e kaçan Sosyalist Parti oylarını 1993 seçimlerinde toplayabilmek için iç politikaya yönelik olarak aldığı dile getirildi. Söz konusu kararın alınışı sürecinde yapılan tartışmalara

12 Maastricht Antlaşması 11 Şubat 1992'de imzalandı ve 31 Aralık 1992'den önce tüm üye ülkelerin parlamentosunda onaylaması kararlaştırıldı.

13 11-12 Aralık 1992 Edinburg Zirvesi'nde Almanya'nın Avrupa parlamentosundaki milletvekili sayısı 18 kişi arttırıldı. Buna karşın diğer üç büyük ülkenin yani İngiltere, Fransa ve İtalya'dan her birinin milletvekili sayısı 81'den 87'ye çıkarıldı.

bakıldığında, böylesi sıradan bir seçim manipülasyonunun değilse de Greenpeace eylemlerinin bir etkisi olduğu görülür. Ama asıl etken Fransa'da ekonominin giderek bozulmasıydı. Maliye Bakanlığı döneminde izlediği sıkı para politikası dolayısıyla başbakanlığa getirilen Bérégovoy, Elysée Sarayı'nda Mitterrand ve hükümet üyeleri arasında yapılan değerlendirme toplantılarında, Savunma Bakanı Pierre Joxe'un ve askerî yetkililerin tüm karşı çıkmalarına rağmen, Sovyet tehdidinin ortadan kalktığı, nükleer savaş riskinin en aza indiği, nükleer savaştan çok bölgesel savaş riskinin bulunduğu ve tüm ülkelerin küçük ve hareket kabiliyeti artan bir ordu yapılmasına gittiği dönemde askeri harcamaların arttırılmasına karşı çıkıyordu.

Bérégovoy'nun Ulusal Meclis'te Fransa'nın nükleer denemeleri askıya aldığı açıklamasından bir saat önce Bush, Yeltsin, Major ve Li Peng'e bir mektup gönderen Mitterrand, "kurulmakta olan yeni dünya düzeninde nükleer güce sahip olmayan devletlere silahlanma düzeylerini azaltmaları, kitle yıkım silahlarına sahip olmak istememeleri ve silahlanma yarışının yeni bir alana yani uzaya sığmaması için cesaret vermeliyiz" dedikten hemen sonra nükleer denemeleri askıya aldığı süre içinde Fransa'nın Cenevre'de sürmekte olan nükleer denemelerin yasaklanması konferansına katılacağını bildirdi ve eğer ülkesinin örnek olmak üzere almış olduğu bu karar diğer ülkeler tarafından benimsenmezse, yeniden gözden geçirileceğini belirtti (Favier/Martin-Roland,1999:315). Gerçi Mitterrand diğer nükleer güçleri de Fransa örneğini izlemeye davet ediyordu ama bunun kabul edilmeyeceğine inancı tamdı. Oysa yanlıştı. Yaklaşık üç ay sonra Başkan Bush da bir moratoryum yayınlayarak ABD'nin nükleer denemeleri askıya aldığı açıkladı. Washington bununla kalmadı; Temmuz 1993'te yeni Başkan Clinton nükleer denemelerin askıya alınması kararının Eylül 1994'e kadar uzatıldığını açıkladı ve Mitterrand'a yazdığı mektupta nükleer denemelerin tümüyle durdurulması antlaşmasının hazırlıklarını hız verilme isteğini bildirerek destek talep etti (Favier/Martin-Roland, 1999:319). Konu yeniden Fransa'nın gündemine oturdu.

Clinton'ın moratoryum ilanından hemen sonra Mitterrand Fransa savunmasını değerlendirmek üzere bir uzmanlar komisyonu oluşturulması kararını aldı. Uzmanlar komisyonu çalışmalarına başlarken, 9 Temmuz'da G-7 zirvesine katılan Mitterrand Clinton'a Eylül 1994'e kadar Fransa'nın nükleer denemelere başlamayacağını söyledi. Eylül ayında Uzmanlar Komisyonu raporunu sundu. Altı kişilik komisyondan bir kişinin muhalefetiyle çıkan rapora göre, mevcut nükleer arsenaller göz önünde tutulduğunda moratoryumun uzatılması 2005-2010 yıllarında Fransa'nın nükleer kapasitesinin azalmasına yol açacaktı. Fransa nükleer kapasitesini korumak için 1994-1997 arasında en fazla 20 olmak üzere nükleer deneme yapmalı, bir simülasyon sistemi

oluşturmalı ve TN-75'den daha ileri bir nükleer başlık icat etmek için denemeleri sürdürmeliydi (Favier-Martin-Roland, 1999:529).

1995 başkanlık seçimlerine aday olarak çıkacak olan Chirac Fransa'nın nükleer savunma kapasitesinin azalması konusunu, rakibi olacağına kesin gözüyle bakılan ve çok başarılı bir başbakanlık dönemi geçiren Balladur'e karşı kullanmaya başladı; başbakanı savunma alanında risk almaktan dolayı eleştirdi. Bunun üzerine Balladur bir ulusal savunma konseyinin toplanmasını talep etti. Askerlerden destek alarak devlet başkanını nükleer denemelerin yeniden başlatılması konusunda karar almaya ikna etmeye çalıştı. 8 Aralık 1993'te toplanan savunma konseyi de Mitterrand'ı kararından vazgeçirtemedi. Bununla birlikte Mitterrand'ın yeni bir savunma politikası anlayışı oluşturma çabası başarılı olmadı. 1995'te devlet başkanı koltuğuna oturan Chirac'ın ilk kararlarından biri nükleer denemelerin başlatılması olacaktır.

E. AFRIKA'DAKİ ESKİ SÖMÜRGELERLE İLİŞKİLER

Soğuk Savaş boyunca Fransa başta kuzey Afrika'dakiler olmak üzere bağımsızlıklarını kazanmış olan eski sömürgeleriyle özel ilişkilerini sürdürmeye özel bir özen göstermiştir. Mitterrand da bu geleneği sürdürdü. Devlet başkanlığı döneminde G-7 toplantılarında sürekli olarak Afrika ülkelerindeki ekonomik koşulları gündeme getirerek, en fakir Afrika ülkelerinin borçlarının silinmesini önerdi, ancak bu önerisi diğer ülkelere sürekli olarak reddedildi. G-7'lerle ortak bir politika oluşturmayı başaramayan Fransa, söz konusu Afrika ülkelerini kendisi ekonomik olarak desteklemeyi sürdürdü.

1990 sonrasında Afrika'nın ekonomik sorunlarının yanı sıra ilk kez siyasal sorunları gündeme gelmeye başladı. Uluslararası sistemde ideolojik savaşın sona ermesi ve Güney Afrika'da yaşanan olumlu gelişmeler Afrika ülkelerinde demokrasi taleplerinin artmasına yol açtı. Özellikle 20 Haziran 1990'da La Baule konferansında ABD'nin "demokratikleşme" konusundaki "daha fazla demokrasiye daha fazla ekonomik yardım" sloganıyla özetlenebilecek baskısıyla karşı karşıya kalan Afrika ülkelerinin diktatör yöneticileri demokratikleşme sonucunda muhalefetin harekete geçeceğini ve ortaya çıkacak kaos ortamında az sayıdaki mevcut yabancı yatırımcıların da kıtadan kaçacağına altını çizerek, hızlı bir demokratikleşmenin olumsuz sonuçlarına dikkat çekmeye çalıştıysa da Washington tutumundan ödün vermedi. La Baule konferansı Afrika'da göstermelik seçimlere yol açtı ("Prime à la démocratisation, 1990).

Fransa Afrika'ya yaptığı yardımları siyasal demokratikleşme ve planlama koşuluna bağlamaktan özenle kaçındı ve eski bağlantılarını korumaya özen gösterdi. Kamuoyundan gelen, Afrikalı diktatörlerin desteklediği yolundaki

eleştirileri kulak ardı eden Mitterrand, eğer Fransa siyasal gerekçelerle Afrika'dan çekilirse daha da fakirleşecek olan Afrika kıtasının ABD nüfuzuna gireceğini düşünüyordu. Fransa'nın tüm çabalarına karşın 1994 yılında Afrika'nın ekonomik durumu o denli bozuldu ki Paris 1994 yılında IMF'nin önerdiği devalüasyonu desteklemek zorunda kaldı ve bu karar Afrika'yla iyi ilişkilerin sona ermesinin başlangıcı oldu (Gouttebrune, 2002: 1033-1047).

Afrika politikasını ekonomik yardımları sürdürmek üzerinden kuran Fransa için Cezayir de bir istisna oluşturmadı. Ülkede giderek bozulan ekonomik koşullar İslamî Kurtuluş Cephesi'nin (FIS) giderek güç kazanmasına yol açıyordu. Tehlikeye dikkat çeken istihbarat raporlarına rağmen, Fransa Chadli'nin ekonomik olarak desteklenmesi dışında bir politika geliştirmede. 8 Ocak 1989'da Cezayir'le 7 milyar Franklık kredi antlaşması imzalandı. Bunun yanı sıra Cezayir doğal gazının piyasanın üzerinde bir fiyatla satın alınmasını sağlayan bir antlaşma yapıldı ki bu zaten bozuk olan Fransa ekonomisi için 1 milyar Franklık ek yük demektir. Ekonomik destek Cezayir'deki siyasal muhalefetin etkinliğini kırmaya yetmedi. 1990 yerel seçimlerinde % 28 oy alan FLN karşısında FIS oyların % 54.25'ini aldı. 1991 genel seçimlerinde de FIS'in önemli oranda oy alması askerlerin yönetime el koymasıyla sonuçlandı. Afrika kıtası dışında her yerde demokrasi havariliği yapan Fransa Cezayir'de ordunun yönetime el koymasına açık destek verdiği gibi Şubat 1993'te mali işbirliği antlaşması imzaladı ama 1993'te iç savaşın başlamasına engel olamadı. İç savaş başlar başlamaz Fransa Cezayir'de yaşayan tüm vatandaşlarını ülkeden çıkarmaları konusunda uyardı ve bu ülkedeki tüm ekonomik faaliyetlerini durdurdu. Bununla birlikte Cezayir hükümetine gizlice destek vermeyi sürdürdüğü gibi Washington'dan da mali destek vermesini istedi. Washington'un FIS'le ilişki kurmaya başladığını öğrenen Mitterrand bir açıklama yaparak Cezayir'in iç işlerine karışmayacaklarını ilan etti (Fransa-Cezayir ilişkileri için bkz. Vaisse, 2005: 946-953).

Mitterrand döneminde Afrika'yla ilişkilerde en büyük sorun Rwanda'da yaşandı. 1962'de Belçika'dan bağımsızlığını alan Rwanda'da Başkan Juvenol Habyarimana Hutuların desteğiyle gerçekleştirdiği bir darbe sonucunda 1973'ten beri ülkeyi yönetmekteydi. Habyarimana'nın yönetimi sırasında baskıya maruz kalan Tutsiler başta Uganda ve Brundi olmak üzere komşu ülkelere sığınmışlar ve buralarda silahlanarak Rwanda'ya karşı mücadele ediyorlardı. "Tutsi tehdidi" algılayan Habyarimana yönetimi yakın ilişkiler içinde olduğu Fransa'dan aldığı askeri yardımlarla orduyu güçlendiriyordu. 1990'da Tutsilerin yoğun saldırısı başlamıştı ve 1993'te taraflar barış görüşmeleri için bir araya gelmişlerdi. Nitekim, 7 Nisan 1994'te Tanzanya'daki barış görüşmelerinden dönerken Başkan Habyarimana'nın uçağının düşürülmesiyle Rwanda olayları başladı. Habyarimana'nın ölüm haberi

Kigali'ye geldiğinde Hutular Tutsilere karşı katliama başladılar. 700.000 Tutsi ya da onlara yardım eden Hutu'nun öldürüldüğü üç ay süren katliam başladığında Fransa öncelikle soruna el atmamayı ve konuyu BM'ye bırakmayı düşündü. Ancak ülkede 600 Fransız vatandaşı bulunuyordu. Bunların kurtarılması için bir hava köprüsü kuruldu ve Fransız vatandaşlarıyla birlikte yaklaşık 1200 yabancı tahliye edildi. Mitterrand Fransız askerlerinin her yerde savaşamayacaklarını söylediye de (Favier/Martin-Roland, 1999: 551), 17 Mayıs'ta BM'nin bölgeye asker gönderme kararının ertesinde 15 Haziran 1994'te Fransa askeri müdahale kararı aldı. Fransa'nın müdahale kararının arkasında yatan en önemli neden Tutsi ordusunun Kigali'ye doğru hızlı ilerleyişiydi. Nitekim Tutsiler 22 Mayıs'ta Kigali havaalanını ele geçireceklerdir. Dolayısıyla Fransa'nın insanî müdahaleden çok, Hutulara destek vermek ve daha sonrada katliama katılan Hutuların güvenliğini sağlamak için bölgeye asker çıkardığı ileri sürülmektedir. Siyasal açıdan ise, Rwanda, ABD karşısında Fransa'nın Afrika'daki güç mücadelesi olarak görülebilir. Ancak, sonuçları Fransa açısından yeni bir hezimet oldu.

Mitterrand döneminde Fransa'nın izlediği dış politikanın genel bir değerlendirmesi yapılacak olursa, 1990 sonrasında kurulan yeni uluslararası düzende Fransa'nın "büyük güç" olma iddiasını sürdürdüğü söylenebilir. Ancak bu iddiasını gerçekleştirebilecek ekonomik koşullara sahip olmadığı için gücünü yeni bir Avrupa oluşturma politikasıyla artırma çabaları içine girdi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş'ın sona ermesinin Avrupa'yı ABD vesayetinden kurtaracak koşulları yarattığını düşünerek ekonomik bütünleşmesini sağlayan, kendi savunma ve dış politikasına sahip bir Avrupa projesini öncelikli hedef olarak benimsedi. ABD'nin yeni dünya düzenini oluşturma çabalarına karşı statükoya sarılan ve AB'nin diğer üyelerini de yanına çekmek isteyen Fransa kısa bir süre sonra İngiltere'nin ve hatta Almanya'nın Washington çizgisine kaymaları karşısında dış politikada hedeflerine ulaşamadığı gibi, iç politikada da liberalizme boyun eğmek durumunda kaldı. Mitterrand dönemini bir geçiş dönemi olarak kabul edersek, 1995 seçimlerinde devlet başkanlığı koltuğuna oturan Chirac'ın bu tecrübelerden yararlanarak, aynı hedeflere farklı yollardan ulaşmaya çalıştığı söylenebilir.

III. DEĞİŞEN ULUSLARARASI SİSTEMİ BİÇİMLENDİRME ÇABALARI: CHIRAC DÖNEMİ (1995-2007)

1995 devlet başkanlığı seçimleri sırasında tüm kampanyasını sosyalist Mitterrand'ın başkanlığı döneminde ekonomi ve dış politika alanındaki başarısızlık ve sağ kesimden kendisine rakip olan Balladur'ün başbakanlığı sırasındaki eylemsizlik üzerine kuran Jacques Chirac, işsizliği azaltmak,

tüketimi arttırmak için maaşları yükseltmek, AB'nin dayatmalarına göğüs germek vaadinde bulundu. 7 Mayıs 1995'te sosyalist Lionel Jospin karşısında % 52. 63 oy alarak başkanlık koltuğuna oturduktan sonra, teknokrat kimliği öne çıkan Alain Juppé'yi başbakanlığa getirmesi, bu dönemde de Balladur'ün başbakanlığı döneminden farklı bir politika izlenmeyeceğinin ilk işareti oldu. Nitekim, kısa sürede seçim vaatleri unutuldu. Gelir dağılımındaki adaletsizliklerin değil, bütçe açıklarının giderilmesine öncelik verildi. Dolayısıyla vergiler arttırıldı, maaşlar donduruldu, sosyal sigorta açıklarının kapatılması için ek vergi alındı, devletin sosyal harcamaları kısıldı. Tüm bu olumsuz ekonomik gelişmelere hükümetteki bakanların tecrübesizliği de eklenince Chirac'a ve hükümete karşı gösteriler arttı. Bunun üzerine parlamentonun dağıtılması kararı alınarak seçimlere gidildi ve 1997 genel seçimlerinde birleşik sol 319 milletvekili çıkarınca sosyalist Jospin başkanlığında hükümet kuruldu. Fransa'da üçüncü kez "cohabitation" yaşıyordu ama bu defa RPR'den bir devlet başkanı ve sosyalist hükümet söz konusuydu. 1997-2002 arasında devam eden koalisyon döneminde aslında Başbakan Jospin Chirac'ın seçimlerdeki vaadini yerine getirdi. Uluslararası ekonominin de krizden çıkması Fransa'yı olumlu etkiledi ve söz konusu dönemde ekonomik büyüme sağlanarak işsiz sayısı bir milyon azaldı, sosyal sigortalara destek verildi, çalışma saati haftada 35 saat olarak belirlendi. Artık merkez sağ ve merkez sol arasında ekonomi politikası açısından ciddi bir farklılık bulunmuyordu. Amaç ülkeyi piyasa ekonomisine ve Maastricht kriterlerine hazırlamaktı. Liberal sosyalizm ile sosyal liberalizm arasında yalnızca bir nüans vardı ve bu nedenle de üçüncü koalisyonda devlet başkanı ile başbakan arasında bir çatışma yaşanmadı. Bu uyum daha çok devlet başkanının yetkisinde bulunan dış politika alanında da görüldü ve Fransa'yı uluslararası gelişmeler karşısına devlet başkanı, başbakan ve dışişleri bakanı olarak tek sesle çıkardı.

Devlet başkanı ile başbakan arasındaki uyum 2001 yılından itibaren bozulmaya başladı. 2000 yılında yapılan değişikliklerle birlikte devlet başkanının görev süresi beş yıla indirilmişti ve artık devlet başkanlığı seçimleri parlamento seçimleriyle aynı yılda yapılacaktı. Dolayısıyla 2002 seçimlerinde devlet başkanlığına aday olan Chirac rakibi konumundaki Başbakan Jospin'in icraatlarını, özellikle de 1997'den beri artan suç oranları ve güvenlik sorununu öne çıkararak eleştirmeye başladı. Solda birçok partinin aday gösterdiği 2002 seçimlerinde sağ partiler Chirac'ın etrafında bütünleşmişlerdi. Tek istisna Ulusal Cephe adayı Jean-Marie Le Pen'di. Nitekim birinci turda Jospin Le Pen'in gerisinde kalınca ikinci turda Le Pen'in karşısında tüm Fransa'nın adayı haline gelen Chirac V. Cumhuriyet'in en fazla oy alan adayı olarak başkanlık koltuğuna ikinci kez oturdu. Hemen ardından yapılan parlamento seçimlerinde

de sağ partiler çoğunluğu sağlayınca Fransa gerçek anlamda liberal reformlara yöneldi. İçişleri Bakanı olan Nicolas Sarkozy asayiş sorununa el atarak polis ve jandarmaya ayrılan bütçede artışa gitti ve polisin hareket alanını genişleten yasalara imza attı. Bunu adli reformlar izledi. Ekonomide de liberal reformlar hızlandırıldı. Başta Air France olmak üzere özelleştirmeler hızla yapıldı, işveren lehine çalışma yasaları değiştirildi, çalışma saatleri ve emeklilik süresi uzatıldı, yerel idarelere malî özerklik verildi, maaşlar donduruldu. Tüm bu kararlara rağmen küreselleşmenin sonucu olarak sermayenin ucuz işgücü olan Doğu Avrupa ve Asya'ya kayması sonucunda bütçe açıkları kapatılamadığı gibi işsiz oranı yeniden aktif işgücünün % 10'una ulaştı. Toplumsal huzursuzluk ve eylemler arttı (Chirac'ın devlet başkanlığı dönemindeki ekonomik ve siyasal gelişmeler için bkz. Berstein/Mirza, 2005).

İç politika ve ekonomi sorunlarıyla uğraşan Fransa tüm bu zayıflıklarına karşın dış politikada Mitterrand döneminden farklı olarak değişen uluslararası sistem karşısında statükoyu savunmak yerine, değişimi anlamaya ve biçimlendirmeye yönelik adımlar atmaya başladı.

Jacques Chirac 1989'dan beri büyük bir dönüşüm geçirmekle birlikte artık yavaş yavaş temel unsurları açıklık kazanan bir uluslararası sistemle karşı karşıyaydı. ABD tek büyük güç olarak kalmıştı, Rusya demokratikleşme sürecinden geçiyordu, AB zayıf bir ekonomik büyüme oranına sahip olmakla birlikte yapılanmasını sürdürüyordu, Japonya ve Çin başta olmak üzere Asya ülkeleri ekonomik dinamizm içindeydiler, son derece gerileyen bir ekonomiyle birlikte Afrika'da iç savaşlar yaşanıyor ve Irak başta olmak üzere Ortadoğu yeniden gerilimli bir havaya girmek üzereydi. Selefinden çok daha pragmatik ve eylemci bir yapıya sahip olan Chirac, Mitterrand'ın statükoyu sürdürme politikasını bu yeni koşullarda etkili bir Fransız dış politikası oluşturmak üzere gözden geçirdi (Vaisse, 2005: 953-955).

1995'te ve takip eden her yılın ağustos ayında düzenlenen Büyükelçiler Konferansı'nda Fransa'nın dış politikasının ana hedeflerini ve çerçevesini çizen Chirac esas olarak De Gaulle çizgisinin yani "güçlü, bağımsız ve etkili bir Fransa" yaratma çizgisinin takipçisiydi. Nitekim 31 Ağustos 1995'te büyükelçilere yaptığı konuşmada "Fransa'yı temsil etme şerefini taşıyorsunuz. Bu ağır bir sorumluluktur çünkü söz konusu olan dünyaya birçok değer kazandırmış ve dünyaya hâlâ kazandıracağı birçok değeri bulunan kendine özgü, evrensel referanslar haline gelmiş değerler taşıyan, adaletsizlik, hoşgörüsüzlük ve savaşı önlemek için verilen mücadelenin ilk sırasında yer alma eğilimi olan ve nihayet olayların akışını etkileme kapasitesini oluşturan kültürel, ekonomik, askerî kozlara sahip bir ülkedir" diyerek Fransa'nın dünyanın şekillenmesini etkileyecek güçte ve kapasitede bir ülke olduğunun altını çizdikten sonra, bunu başarmak için gerekli irade, pragmatizm ve vizyona

sahip olunmasının yeterli olacağını söyledi (Chirac, 1995). Chirac'a göre, birinci görevi ülkesinin ulusal çıkarlarını savunmak, ikinci görevi de dünyadaki gelişmeler karşısında uluslararası arenaya global bir vizyon sunmaktı. Nitekim daha 1995'teki konuşmasında Fransa'nın çıkarları açısından bu global vizyonun temel taşlarını ortaya koyuyordu: 1. Çok kutuplu bir dünya düzeninin kurulmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak, 2. AB'yi bu çok kutuplu dünyadaki kutuplardan biri haline getirmeye çalışmak, 3. Fransa'nın vizyonunun AB içindeki partnerlerince de paylaşmasını sağlamak (Chirac, 1995).

Chirac'ın 1998'e kadar pek netleştiremediği çok kutuplu dünya düzeni kavramı 1999'dan sonraki konuşmalarında daha belirginleşmeye başladı. Özellikle ABD'nin tek süpergüç olarak kendini tanımlamasına bir karşı çıkış olarak netlik kazanan kavramla kastedilen iki şey vardı: Uyumlu bir çok-kutuplu dünya ve yönlendirilen, medenîleştirilmiş, insancıl bir küreselleşme (Colard, t.y.). Chirac'a göre, uyumlu çok-kutuplu dünyanın yedi temel ilkesi vardı: 1. Halkları tehdit eden ve global riskleri içeren tek taraflı girişimleri bertaraf etmek üzere eylemde kolektif sorumluluk ilkesi, 2. Küreselleşmeyi düzenleyecek mekanizmaların ve global risklerin yönetilmesinin kitlelerin yararına işlenmesini ve görevlerin adil dağılımına katkıda bulunmasını sağlamak üzere hakkaniyet ilkesi, 3. Bireylerin ve ulusların dışlanmasına karşı mücadele etmek için dayanışma ilkesi, 4. Küreselleşmenin sonucu olabilecek tek tipleştirme risklerine karşı kültürel, dilsel ve biyolojik zenginliği korumak için çeşitlilik ilkesi, 5. Gelecek kuşaklara sağlıklı bir çevre bırakmak için önlem alma ilkesi, 6. Demokrasi ve insan haklarının evrensel geçerliliğini sağlamak için özgürlük ilkesi, 7. Yeni uluslararası kuralların evrensel ve bölgesel düzeyde tam olarak uygulanabilmesi için tamamlayıcılık ilkesi (Colard, t.y.). Küreselleşmeye kazandırılması gereken niteliklere gelince, Fransa, yoksulluğa karşı mücadele ve gelişmeye yardım için harcanacak çabaların desteklenmesiyle insancıl; kültürel çeşitliliği koruyan ama aynı zamanda da evrensel bir bilincin doğmasına katkıda bulunacak olan medenî; AB modeli temel alınarak insanların birbirleriyle barış içinde yaşayabilecekleri kurallar sistemi ve mekanizmalar tarafından denetlenebilen barışçıl bir küreselleşme öngörüyordu (Chirac, 1999). Chirac'ın 1999'dan sonra çok-kutuplu dünya ve küreselleşme kavramlarını netleştirmesinin altında yatan şey Dışişleri Bakanı Hubert Védrine'in deyişiyle "hipergüç" olan ABD'nin dikte ettirmeye çalıştığı yeni dünya düzeninin anglo-sakson yorumuyla araya mesafe koyma arzusuuydu.

A. GÜÇLÜ BİR AVRUPA KURMA POLİTİKASI

Fransa'nın çok-kutuplu bir uluslararası sistem kurma politikasının ilk ayağı ABD karşısında AB'yi sistemin önemli bir gücü haline getirmektir. Bosna Savaşı'ndan sonra yalnızca ekonomik bütünleşmenin bu hedefe ulaşmakta yeterli olmayacağı anlaşılınca AB içinde siyasal bütünleşme için gerekli reformları yapmak ve özellikle de ortak savunma ve dış politika oluşturmak bir zorunluluk haline gelmişti. Ancak Doğu Bloku'nun dağılması sonrasında genişleme kararının bu süreç üzerinde önemli etkileri oldu. Fransa, bir yandan AB'nin ekonomik ve siyasal açıdan bütünleşmesine destek verirken, diğer yandan genişleyen bir Avrupa'nın bu süreci zayıflatacağını ve Almanya lehine işleteceğini düşünerek geri adımlar atabiliyordu. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Mitterrand ekonomik bütünleşme doğrultusunda çaba harcarken, son sözün devletlere ait olacağı siyasal bir yapı öngörüyor, ABD ve Almanya'nın etkisini azaltmak için SSCB'nin de dahil olduğu Doğu ve Orta Avrupa devletleriyle bir konfederasyon kurulmasını düşünüyordu. Ancak, 1995'te genişleme kararı alındıktan sonra Fransa bu yeni süreçte etkisini artırmak üzere çaba göstermeye başladı.

1980'lerin ikinci yarısında alınan tek pazar ve ortak paraya geçiş kararı Fransa'da sıkı ekonomi politikasının sosyal yansımaları dışında görece sorunsuz uygulandı ve 1 Ocak 2002'de Euro Frank'ın yerine kullanıma girdi. Fransa açısından daha dikenli konular genişleme süreci, bu sürecin AB'nin yapısal reformlarına yansımaları ve AB'nin ekonomik gücüne koşut bir siyasal güce kavuşması yani ortak savunma ve dış politika oluşturma süreciydi.

1995'te AB Orta ve Doğu Avrupa'ya genişleme kararı aldığı anda Mitterrand'ın genişleyen AB'nin derinleşme sürecini olumsuz etkileyeceği görüşü ve dolayısıyla AB dışında bir konfederasyon önerisi artık geçersiz kalmıştı. Alınan karar Fransa'yı iki açıdan rahatsız ediyordu: 1. Soğuk Savaş boyunca Fransa'nın etkili olduğu bir Avrupa yapılanması söz konusuydu. Oysa doğuya genişleme Almanya'nın Birlik içindeki ekonomik ve siyasal etkinliğini artıracak gibi, olası bir Rus tehdidine karşı güvenliklerini NATO içinde sağlamaya çalışan yeni ülkelerin aracılığıyla ABD'nin de Avrupa'daki nüfuzunu etkin kılacaktı. 2. Mevcut yapı devam ederse, yeni ülkelerin katılımı üç büyüklerin (İngiltere-Fransa-Almanya) Birlik içindeki gücünü azaltacaktı. Chirac başkan olduktan sonra bu olumsuzlukları gidermek üzere Fransa'nın AB politikasını revize etti. Almanya'nın etkisini arttıracak doğuya doğru

genişlemeyi Akdeniz politikası ve Barcelona süreciyle dengelemeye çalıştı¹⁴. Ayrıca Almanya'nın üyeliklerine öncelik verdiği ülkelere karşı Fransa'yla tarihsel yakınlıkları bulunan üç ülkenin, Polonya, Bulgaristan ve Romanya'nın üyeliklerini hızlandırmaya çalıştı. 2004'te 10 ülke, 2007'de Romanya ve Bulgaristan AB'ye üye olduğunda Fransa bu ülkelerle ikili ilişkilerini geliştirmiş, ayrımcı söylemlerini terk etmiş ve Kopenhag kriterlerini gerçekleştirmeleri halinde tüm Avrupa ülkelerinin AB'ye üye olmalarını destekler bir politik söylem benimsemişti (de la Serre, t.y.).

AB genişlemesinin Fransa'yı en rahatsız eden yanlarından biri mevcut yapı içinde üye sayısı artışının karar alma sürecinde pazarlıkları beraberinde getireceği ve Birliği, daha da önemlisi üç büyük devletin gücünü azaltacağıydı. Bu olasılığı ortadan kaldırmak üzere Chirac “denetlenebilir bir genişleme” kavramını ortaya attı ve genişleme tartışmalarıyla birlikte yapısal reform tartışmalarını da başlattı. Fransa'nın öngördüğü tek pazarla sınırlı teknik konularda ulusüstü, dış politika ve savunma gibi yüksek politika konularında uluslararası bir yapılanmaydı. Almanya'nın federasyon isteklerine karşı desteği İngiltere'den alıyordu. Ayrıca, AB kurumlarında da reform yapılması gerektiği konusunun altını çiziyordu. Bu süreç içinde Almanya-Fransa eksenini yavaş yavaş kırılmaya başladı. Siyasal gücünü artırmak ve büyük bölümünü kendisinin üstlendiğini düşündüğü ekonomik yükün hakça paylaşılmasını isteyen Almanya karşısında Fransa siyasal bir mücadele yürütmeye başladı. 7-11 Aralık 2000 Nice Zirvesi bu mücadelenin doruğunu temsil eder. Fransa Nice'e gelirken 1. Konsey'de Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'nın oy sayısının üç, diğer küçük ülkelerin oy sayısının da iki katına çıkarılmasını, dolayısıyla oy dengesinin büyükler lehine değişmesini öneriyordu. Bu öneri karşısında Almanya en fazla nüfusa kendisinin sahip olduğu için en fazla oy hakkına da kendisinin sahip olması gerektiğini ileri sürdü. Uzun tartışmalardan sonra mevcut duruma çok yakın bir temsil mekanizması üzerinde anlaşma sağlandı. Ayrıca, Fransa'nın istediği gibi, Birlik'e gelecekte tam üye olacak devletlerin, nüfusu aynı olan eski üyelerden daha az oy hakkına sahip olması yönündeki ilke kararı da kabul edildi. Yine Konsey'de şimdiye kadar oy birliği ile karar alınan konuların çoğunda nitelikli oy çokluğu sistemi kabul edilerek üye sayısının artması karşısında doğabilecek tıkanıklıklar giderilmeye çalışıldı. 2. Sınırlı bir Komisyon'dan yanaydı. Bunu sağlayabilmek için bir üyesinden gönüllü olarak vazgeçti. 3. Konsey'de istediğini elde edemeyen Almanya'ya parlamentoda

14 Türkiye'yle Gümrük Birliği Antlaşması'nın imzalanması ve Chirac'ın bütün başkanlık sürecinde Türkiye'nin adaylığına yönelik olumlu yaklaşımlarını bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

ödün verdi: Almanya parlamentoda 99 üyelik elde ederken, diğer büyük ülkelerin parlamentodaki sandalye sayıları 72'ye indirildi (AB-Nice 2000 Raporu, 2000). Fransa yeni Avrupa yapılanmasının reforme edilmesini önerirken yeni katılan küçük ülkeler karşısında büyük ülkelerin gücünü artırmayı amaçlıyordu ama kurumsal reformlar Almanya'nın gücünü arttırmasıyla sonuçlandı. Nitekim Chirac'ın 2000 yılında hazırlanmasına uzun tartışmalardan sonra yeşil ışık yaktığı Avrupa Konvansiyonu bu sürecin son noktasıydı. Fransa'nın AB içindeki gücünün azaldığının temel göstergesi olan bu metnin onayı için referanduma gidildiğinde, her ne kadar Türkiye'nin üyeliği konusu öne çıkarıldıysa da Fransız halkı tarafından 2005'te reddedilmesinin en önemli nedeni, kurulacak Avrupa'nın Fransa geleneklerinden uzak neo-liberal bir yaklaşımı benimsemiş olması ve Almanya'nın Birlik içindeki etkisini arttıracak bir yapılanmayı öngörmesiydi.

Almanya'nın etkisini azaltmak isteyen Fransa'nın, genişleme ve derinleşme sürecinde bunu sağlamakta çok başarılı olamasa da, "Fransız Avrupa" kavramından giderek uzaklaşılmasına karşın AB'nin güçlenmesi politikasındaki ısrarının temel nedeni, Washington tarafından kurulmaya çalışılan tek-kutuplu bir uluslararası sisteme karşı çok-terafli bir uluslararası sistem oluşturarak eski kıtayı alternatif bir güç haline getirebilmektir. Bunun ön koşulu AB'nin ekonomik gücüne paralel bir siyasal güce sahip olması, bir başka ifadeyle Avrupa'nın ortak bir savunma ve dış politika oluşturabilmesiydi. 1990'ların ilk yarısında tüm ulusal farklılıklara ve İngiltere'nin itirazına rağmen Mitterrand-Kohl ilişkisi sayesinde Maastricht Antlaşması'na bu konuda bir paragraf eklenmesi sağlanabilmişti. Ancak, 1995'ten sonra genişleme ve derinleşme sürecinde Almanya ile yaşanan gerilimler ve bu gerilimleri uzlaşmaya götürebilecek Mitterrand-Kohl ilişkisinin Chirac-Schröder arasında kurulamaması Fransa'yı yeni müttefik arayışına götürdü ve Almanya'yla anlaşamadığı noktalarda, bu müttefik, Blair ile birlikte pozisyonunu değiştiren İngiltere oldu. 1990'ların başında atlantist tutumuyla dikkati çeken, Maastricht Antlaşması'na savunma ve dış politika ile ilgili paragrafın konulmasına gönülsüzce rıza gösteren, Amsterdam Antlaşması'nda AB ile Batı Avrupa Örgütü'nün yakınlaştırılmasına karşı çıkan İngiltere, özellikle Bosna Savaşı'nda ABD'ye bağımlılığın olumsuz sonuçlarını görerek Avrupa'nın siyasî bir güç olmasının zorunluluğunu anlamıştı ve AB'nin yeniden yapılanması sürecinde pasif kalmak yerine etkili bir politika izleyerek lider konumuna gelmek istiyordu. İngiltere'nin bakışını Atlantik'ten yavaş yavaş Avrupa'ya çevirmesine koşut olarak Fransa da yüzünü yavaş yavaş Atlantik'e çevirmeye başlamıştı. Bosna'da NATO hava operasyonlarında yer almış, Aralık 1995'te NATO'nun askerî kanadına dönüş çalışmalarına başlamıştı. İki ülkenin katı tutumlarını değiştirmeleri 4 Aralık 1998 St. Malo Bildirisi'yle sonuçlandı. Söz konusu

bildiride İngiltere ve Fransa hükümetleri, “AB uluslararası krizlere müdahale etmek üzere, kendine özgü askerî kuvvetler ve kurumlar eliyle kullanabileceği özerk eylem kapasitesine sahip olmalıdır” diyerek AB’nin ortak savunma politikasının ilk adımını attılar (Stark, 2002: 968-972, 977-978). Fransa’yla birlikte uzun yıllar ortak savunma politikasına destek veren Almanya’nın da katılımıyla 2003 yılından itibaren Birlik’in 60.000 askeri, 100 savaş gemisi ve 400 uçağı olmasına karar verildi (Stark, 2002:979). NATO’nun öncelikli rolünü kabul etme ödünü karşısında Fransa’nın yıllardan beri hedeflediği amaca ulaşmıştı: AB gerçek bir siyasal güç olmak için en önemli adımını atmış gibi görünüyordu. Ancak 11 Eylül 2001 ve ardından başlayan Irak savaşı sırasında AB’nin büyük güçlerinin ulusal çıkarlarına öncelik vererek izledikleri farklı politikalar, Avrupa’nın ABD karşısına bir güç olarak çıkması bir tarafa, AB’nin ortak bir savunma ve dış politika oluşturmasının bile henüz söz konusu olmadığını ortaya koydu.

Sonuç olarak 1995’ten beri “güçlü bir Avrupa içinde güçlü bir Fransa” hedefini gerçekleştirmek için kendi geleneksel değerlerinden de fedakârlık yaparak aktif bir politika izleyen Fransa hayal kırıklığına uğradı. Ekonomik alan dışında uluslararası sistemin bir kutbu olamayacak kadar zayıf bir Avrupa içinde Almanya’ya ve İngiltere’ye karşı gücü azalmış bir Fransa söz konusuydu.

B. SAVUNMA POLİTİKASINDA REFORM VE NATO İLE İLİŞKİLER

Chirac’ın devlet başkanlığı koltuğuna oturur oturmaz ilk aldığı kararlardan biri 13 Haziran 1995’te nükleer denemeleri yeniden başlatmak oldu. Partisi RPR’in kurucusu De Gaulle’ün Fransa eğer uluslararası sistemde söz sahibi bir ülke olmak istiyorsa caydırıcı güce sahip olmalıdır şiarına bağlı kalarak, Hiroşima’nın 50. yıldönümünden ve Japonya ziyaretinden kısa bir süre önce bu kararı alırken, nükleer gücün “egemen ve gururlu, uluslararası baskılara cesaretle direnen” Fransa’nın bağımsızlığının bir simgesi olduğunu düşünüyordu. Aslında sekiz deneme öngörülmüştü ama 1995-1996 yılında yapılan altı denemeden sonra askerî açıdan yeterli görülerek nihaî olarak nükleer denemelerin sona erdirilmesi kararı alındı. Ayrıca Mururoa’daki nükleer tesisler söküldü, Uluslararası Atom Ajansı bu bölgedeki radyoaktivite miktarını ölçmek üzere davet edildi, 1992’den beri imzacısı olunan Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması sonsuza kadar uzatıldı, Tüm Nükleer Denemeleri Tamamen Durdurma Antlaşması görüşmelerinde aktif olarak yer alındı (Vaisse, 2005: 954-955).

Uluslararası sistemde yaşanan değişiklikleri göz önünde tutarak nükleer denemelerin durdurulmasının yanı sıra askerî kurumlarda da reforma gidildi.

Zorunlu askerlik kaldırılarak daha etkin profesyonel orduya geçildi. Savunma endüstrisinin yeniden yapılandırılması ve rasyonalize edilmesi kararı alındı. Asıl önemlisi NATO ile yakınlaşma politikası başlatıldı. Özellikle Bosna Savaşı'ndan önemli dersler çıkarılmıştı. Yeni stratejik gerçeklikler karşısında, çıkabilecek bir krizi önlemek ve barışı sağlamak görevi NATO'yla işbirliği içinde yapılmalıydı ve Avrupa kendi güvenliğini sağlayana kadar ABD askerî gücü kıtada kalmalıydı. Bu bakış açısı bir kez kabul edildikten sonra ABD ve NATO ile ilişkilerin gözden geçirilmesi ve iyi ilişkilerin kurulması mantık gereği oluyordu. 1996 yılında Fransa ilk kez NATO'ya tam anlamıyla dönme isteğini açıkça dile getirdi. Ancak 1996-97 yılında NATO komutanlıklarının yeniden yapılandırılması ve Güney Avrupa Komutanlığının sırayla bir Fransız, bir İspanyol ve bir İtalyan generale verilmesi talebi VI. Filo'yu bir Avrupalı komutanın denetimine bırakmak istemeyen Washington tarafından kesin olarak reddedilince, Fransa'nın yeni koşullarda yeniden yapılandırılacak bir NATO'da dengelerin kurulması isteğinin tatmin edilemeyeceği açıkça ortaya çıktı (Howorth, 2002: 1005-1007). Yine de Fransa'nın NATO ile yakınlaşması süreci yukarıda da belirttiğimiz gibi St. Malo bildirisine giden yolu açmıştı. Bundan sonra Avrupa savunması için yapılan tartışmalar Avrupa'da oluşturulacak çevik kuvvetlerin bağımsız mı yoksa NATO ile birlikte mi hareket edeceği sorusu etrafında dönmeye başladı. Fransa her ne kadar İngiltere karşısında bağımsız bir Avrupa gücünün gerekliliğini savunsa da AB'nin savunma alanındaki zayıflığının bilincindeydi. ABD'nin savunma bütçesinin % 60'ı kadar savunmaya para harcayan AB ancak ABD'nin % 10'u kadar verimlilik elde edebiliyordu (Howorth, 2002: 1008). Tüm anlaşmazlıklara rağmen NATO ile ilişkiler devam ettirildi: Fransa 1999 Kosova Savaşı'nda NATO harekâtına katıldı, askerî harekâtın sona görüşmelerin kendi ülkesinde yapılması konusunda ısrarcı oldu, yine aynı yıl Sırbistan'a karşı NATO harekâtında yer aldı ve Mitterrand'ın on yılın ilk yarısında izlediği Sırbistan yanlısı politikanın tersine Miloseviç'e karşı tutum almaktan kaçınmadı.

NATO ile geliştirilen ilişkiler Washington-Paris ekseninde etkisini göstermekten geri kalmadı. Özellikle 1997'de Jospin başbakanlığında kurulan sosyalist hükümet, ABD ile işbirliği içinde görev dağılımına daha sıcak yaklaşıyordu. Nitekim dönemin Dışişleri Bakanı Hubert Védrine ABD'yi hipergüç olarak tanımladı. Yıllarca Atlantik'ten Ural'lara Avrupa diyerek Avrupalı bir Avrupa'nın savunusunu yapan Fransa Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve yaşanan değişimler karşısında, Avrupalı partnerlerinin politikaları ve AB'ye yeni katılan üyelerin ABD ile yakın ilişki kurma istekleri sonucunda Atlantikli bir Avrupa'ya razı olmuştu. NATO ve dolayısıyla ABD ile ilişkilerde yaşanan bu yakınlaşma dönemi 11 Eylül 2001 ve sonrasında yaşanan gelişmelerle kesintiye uğradı.

C. 11 EYLÜL 2001 VE SONRASINDA ABD İLE İLİŞKİLER

11 Eylül 2001 ve sonrası hem Fransa-ABD ilişkileri hem de uluslararası sistemin yapılanması açısından bir dönüm noktası oldu. Kendi topraklarında bir terör saldırısına, üstelik en güçlü olduğu dönemde maruz kalan ABD bu tarihten sonra kendi denetiminde tek kutuplu bir dünyayı “meşrulaştırma” sürecini başlattı. Tarihsel olarak atlantikçi bir tutum benimsemeyen ve anglo-sakson değerlere uzak duran Fransa’nın özellikle de 1995’ten sonra BM, NATO, AB, G-8’ler gibi her platformda ve ikili ilişkilerinde çok-kutuplu bir dünya kurulması için aktif bir politika izlediği göz önünde tutulursa iki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan kırılma daha iyi anlaşılacaktır. Ancak bu sürecin netleşmesi 11 Eylül’den hemen sonra değil Irak kriziyle başladı.

11 Eylül 2001’in ertesinde Fransa her düzeyde teröre karşı ABD’ye desteğini dile getirdi. Ertesi gün Le Monde gazetesi “Hepimiz Amerikalıyız” manşetiyle çıktı. 18 Eylül’de ABD’yi ziyaret eden Chirac, 11 Eylül’den sonra Washington’a giden ilk yabancı devlet başkanı oldu. ABD Başkanı George W. Bush’a Fransız halkının tüm desteğini ifade etmekle birlikte iki nokta üzerinde ısrarla durdu. Bunlardan ilki, ABD’nin 11 Eylül’e vereceği karşılığın medeniyetler arası çatışmayı kışkırtmaması gerektiği, ikincisi de karşı-vuruş stratejisi geliştirmeden önce 11 Eylül’ün nedenleri üzerinde düşünmenin gerekliliği (Howorth, 2002: 1009-1010).

Ancak ABD Başkanı hem Haçlı Seferi ilan etmekten geri kalmadı hem de “terörizme karşı savaş” ilanı ile koalisyona katılmayanları dışlayacağını belirtti. Fransa terörizme karşı savaşta yer alacağını açıkladı ve Afganistan’da El Kaide’ye karşı verilen savaşa katıldı. Ancak başta Chirac olmak üzere tüm Fransız siyasal eliti aynı noktaları hemen her demeçlerinde dile getirdiler: 1. Askerî çözümden önce siyasal ve diplomatik girişimler öncelik taşımalıdır. 2. El Kaide’ye karşı verilecek askerî cevap sınırlı tutulmalıdır. 3. Askerî operasyonlar Afganistan’ın dışına taşmamalıdır. 4. Operasyonun her aşaması BM çerçevesinde hukuksal zemin bulmalıdır. 5. Teröre karşı mücadele edilecekse İsrail-Filistin sorununa eğilmek bir gerekliliktir (Howorth, 2002: 1010).

Ekim-Kasım 2001’de Afganistan’da yürütülen savaş ve elde edilen “başarı” ABD’nin kendisine tek taraflı olarak küresel bir misyon atfettiğini ortaya koydu. Birçok örgüt ve ulus “terörizme karşı savaş”ta yer aldıysa da stratejinin belirlenmesinde bir karşı ağırlık oluşturamadılar. İzlenecek strateji konusunda Washington tüm müttefiklerini dışarıda bırakmıştı. Dolayısıyla, 1995’ten beri NATO’yla yakınlaşan ve daha dengeli bir ittifak sağlamak için bu politikayı uygulayan Fransa tam bir hayal kırıklığı içindeydi. ABD’nin global

gücüne karşı ağırlık oluşturmak üzere harekeye geçti. İlk olarak 11 Eylül'ün yıldönümünde 2003-2008 dönemine ilişkin askeri programlama yasasını açıkladı. Uluslararası etkiye sahip olabilmek için söylemin yeterli olmadığını, sağlam bir askerî kapasitenin gerekliliğini anlayan Fransa ilk olarak milli gelirdeki savunma payını % 1.9'dan % 2.2'ye; en fazla deniz kuvvetlerinin yararlanacağı askerî teçhizat harcamalarını ise 12.5 milyar Euro'dan 15 milyar Euro'ya çıkardı. İkinci bir uçak gemisi, 60 adet Rafale deniz savaşı uçağı, yeni M-51 füzeleriyle donatılmış 4 nükleer denizaltı, 17 yeni Horizon fırkateyn, 6 yeni nükleer saldırı denizaltısı ile 2015'e kadar deniz kuvvetlerinin 80 gemiye ve 136 uçağına sahip olması planlandı. İkinci olarak 25 Eylülde NATO'nun Varşova'daki toplantısında Donald Rumsfeld'in ABD'nin herhangi bir krize karşı yapacağı operasyona destek vermek üzere NATO'ya bağlı hızlı müdahale gücü adıyla yeni bir kuvvet oluşturulması önerisine karşı Fransa Savunma Bakanı Michèle Alliot-Marie NATO güçlerinin alan dışı kullanımlarına çekince koyduklarını açıkladı. Üçüncü olarak da, Ekim 2002'de ABD'nin önleyici savaş doktrinine karşı çıktı (Howorth, 2002: 1014-1015).

2002 sonrasında ABD'nin uluslararası sistemi tek başına düzenleme eylemlerine karşı politika oluşturmaya çalışan Fransa, üç temel kozdan yararlanmaya çalıştı: 1. NATO içinde kararlı bir biçimde yer almak, 2. Ortak savunma ve dış politika konusunda 2001'den sonra hiçbir ilerleme kaydedemese de AB'nin uluslararası etkinliğini artırmak, 3. Başta BM Güvenlik Konseyi olmak üzere tüm uluslararası örgütleri tartışma platformu olarak kullanmak, uluslararası hukuka uygun davranmanın gerekliliğinin altını çizmek.

Fransa yeni politikasını Irak Savaşı'na giden süreçte uygulama olanağı buldu. 8 Kasım 2002'de Irak'ta silahsızlanma incelemelerinin yeniden başlatılmasını takvime bağlayan ve Bağdat'ı mutlak işbirliğine zorunlu kılan BM Güvenlik Konseyi'nin 1441 sayılı kararına Fransa da olumlu oy vermişti. Ancak Fransa'nın söz konusu karara ilişkin yorumu ABD'den farklıydı. Washington'a göre eğer Irak incelemeler sırasında mutlak bir işbirliği içinde olmazsa söz konusu karar müdahale hakkını içerecekti. Oysa Paris Washington'un yorumuna karşı çıkarak müdahalenin yeniden BM çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyordu (Paniatowski, 2004: 105-109). Chirac, Ağustos 2002 Büyükelçiler Konferansı'nda yaptığı konuşmada "Tek taraflı ve önleyici güç kullanma eğilimlerinin belirmeye başladığı görülmektedir. Bu gelişme kaygı vericidir; devletler arası işbirliğine, hukuka ve Güvenlik Konseyi'nin yetkilerine saygıya dayalı Fransa'nın kolektif güvenlik vizyonuna karşıdır" diyerek ABD'yi satır aralarında eleştirmeye başlamıştı (Chirac, 2002). 1441 sayılı Güvenlik Konseyi kararına dayanarak Irak'ta yaptıkları incelemelerin sonucunu BM Güvenlik Konseyi'ne sunan Blix ve El Baradei'nin raporlarının tartışıldığı 14 Şubat 2003 günü bir konuşma yapan

Fransa Dışişleri Bakanı Dominique de Villepin Fransa'nın tutumunu uluslararası hukuku öne çıkararak daha da açık bir biçimde dile getirdi. Blix ve Baradei'in incelemelerden sonuç alındığını belirttiklerini hatırlatan Villepin, ya incelemelerin sonuna yani efektif bir sonuç alana kadar beklemek ya da güce başvurmak şeklinde özetlenebilecek iki yol olduğunu, kendilerinin birinci yolu tercih ettiklerini, güce başvurmanın belki daha çabuk sonuç vereceğini düşünenler olsa da savaş yapmaktan daha zor olanın bu kırılgan bölgede barışı sağlamak olduğunu, yapılacak bir müdahalenin adaletsizlik duygusunu kuvvetlendireceğini, gerilimi arttıracığını ve yeni çatışmalara yol açacağını söyleyerek, güce başvurmayı mutlak olarak dışlamadıklarını, eğer bir gün müfettişler incelemelerini sürdürmenin olanaksız hale geldiğini raporlarında belirtirlerse, bu durumda Güvenlik Konseyi'nin güç kullanma kararını alacağını ve üye ülkelerin de sorumluluklarını yerine getireceğini söyledi. Villepin konuşmasında ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın El Kaide ile Bağdat rejimi arasında bağlantılar olduğuna dair kanıt buldukları sözüne de değinerek, mevcut koşullarda edindikleri bilgilerin ve araştırmaların böyle bir bağın varlığını ortaya koyacak hiçbir kanıt sunmadığını dile getirdi (Villepin, 2003)¹⁵. Fransa ABD'ye diplomatik savaş başlatmıştı. Fransa ile birlikte davranan Almanya ve Rusya'nın da karşı oyuyla Güvenlik Konseyi'nden askerî müdahale kararı çıkmadı. ABD İngiltere, İspanya gibi ülkeleri yanına alarak BM kararına rağmen mart ayında Irak'a savaş açtıysa da Fransa'nın tutumunu unutmadı. Gerçi Fransa tek değildi, Almanya ve Rusya'da olumsuz oy vermişti ama Condoleeza Rice'in açıkça ifade edeceği gibi "ABD Rusya'yı affedecek, Almanya'yı unutacak ama Fransa'yı cezalandıracaktı" çünkü Fransa yalnızca askerî güç kullanımına karşı çıkmakla kalmamış, ABD'nin karşısına BM ve uluslararası hukuku çıkararak alternatif bir dünya modeli sunma "hatasını" işlemişti (Boniface, 2003: 81). ABD savaş sonrasında Irak'ı istikrara kavuşturacak çokuluslu güç içine NATO kadrolarını dahil etmek istediğinde de Fransa Almanya'yla birlikte çekince uyguladı; çözüm için iktidarı derhal Iraklılara devredilmesini ve İsrail-Filistin sorununa eğilmeyi talep etti.

Bozulan Fransa-ABD ilişkilerinin yeniden rayına oturtulması ve Fransa'nın "çok-kutuplu dünya" vizyonuna dayalı politikasının sonuçlarını "eleştirmesi" için geleneksel Fransız siyasetçisi çizgisinin çok uzağında bulunan Nicolas Sarkozy'nin iktidara geleceği 2007 seçimlerini beklemek gerekecekti.

15 Villepin'in BM Güvenlik Konseyi'ndeki konuşmasının tam metni için bkz. <http://www.doc.diplomatie.gouv.fr/BASIS/epic/www/doc/DDW?M=5&K=93198746...>, 23.08.2007.

Ç. ÇİN İLE İLİŞKİLER

1995 yılından itibaren Fransa'nın dış politikasının temeli olan uyumlu çok kutuplu dünya kavramı giderek netleşen bir biçimde ABD'nin tek taraflı ve eşitsiz hegemonyasını dayatma politikasına bir karşı çıkış olarak değerlendirilebilir. Fransa bir yandan AB'yi ekonomik ve siyasal bir güç haline getirmeye çaba gösterirken diğer yandan ABD karşısında yer alabilecek güçlerle ikili ilişkilerini geliştirmeye çalıştı. Bu noktada en önemli ve dikkat çekici gelişme Fransa-Çin ilişkilerinde yaşandı.

İnsan hakları sorunu nedeniyle Mitterrand döneminde durgunluk içinde olan Çin-Fransız ilişkilerinde ilk canlanma Fransa'nın 1996 yılından itibaren Asya'ya ekonomik bir çıkış yapma kararıyla başladı. Bu yıl, iki ülke arasında çeşitli düzeylerde yapılan karşılıklı ziyaretler sonucunda, insan hakları sorunu göz ardı edilerek, birçok ticaret antlaşması imzalandı. Ancak gerçek anlamda dönüm noktası 16 Mayıs 1997 tarihinde Jacques Chirac'ın Pekin ziyaretinde yaşandı. Bu ziyaret sırasında Chirac ve Çin devlet Başkanı J. Zemin "Küresel Partnerlik İçin Ortak Bildiri" başlığını taşıyan bir belgeye imza attılar. Bildiride iki ülkenin de çok kutuplu bir dünyadan yana oldukları belirtildikten sonra "yeni uluslararası yapı içinde, Fransa ve Çin, büyük ve küçük uluslar, dünyanın büyük bölgeleri, zengin ve gelişmekte olan ülkeler arasında siyasal, ekonomik, kültürel, dilsel, bilimsel ve teknik dengeyi sağlamalıdır" denilmektedir. BM reformuna katkıda bulunmak, silahsızlanmayı desteklemek, çevreyi korumak, uyuşturucuya, suça ve terörizme karşı mücadele etmek, başta Afrika olmak üzere gelişmekte olan ülkelere yardım ederek kuzey-güney işbirliğini kurmak, çok taraflı ticareti desteklemek, çoğulculuğa saygı gibi başlıkların yer aldığı bildiride, uzay teknolojisinden gıda sektörüne, enerji alanından ulaştırma sektörüne kadar her alanda işbirliği öngörülürken, dikkat çeken nokta Çin hükümetinin, Fransız sanayicilerinin Çin nükleer geliştirme programına katılımlarının devamından yana olduğunu belirtmesidir (Déclaration conjointe, 1997).

1997'den sonra Chirac 2000, 2004 ve 2006'da Çin'i ziyaret etti. 2006 yılındaki ziyaret sırasında yayınlanan ortak bildiride, bir kez daha, "birlikte daha güvenli, daha refaha erişmiş, daha uyumlu ve daha dayanışmacı bir dünya kurmak" çağrısı yapıldı (Les relations bilatérales..., t.y.). Bu süreç içinde çeşitli işbirliği programları çerçevesinde yaklaşık 1400 Fransız şirketi Çin'de yatırım yapmaya başladı. Özellikle Çin'in önemli elektronükleer programlarının gerçekleşmesinde Areva, Alstom, EDF gibi Fransız şirketleri katkıda bulunmaktadır. 2005-2006 verilerine göre, Fransa'nın Çin'e ihracatı % 14'ten % 27'ye çıkmıştır. Fransa'nın Çin pazarındaki payı % 1.37'den % 1.43'e çıkarken, Çin'in Fransa pazarındaki payı % 5.6'dan % 5.8'e yükselmiştir.

Ancak giyim sektöründe bu oran % 25.7'ye, enformatik sektöründe % 28.5'e çıkabilmektedir (Les relations bilatérales..., t.y.).

Gerek siyasal gerek ekonomik ilişkilerde iki ülke arasında ciddi gelişmeler yaşanırken, bu işbirliğinin ABD'nin tek taraflı hegemonyasına karşı kurulduğunu unutmamak gerekmektedir. Fransa tarihsel, kültürel, ekonomik ve siyasal değerler açısından her anlamda Batı medeniyetinin bir üyesidir. Batı kapitalist sistemi içinde karşılıklı ve dengeli ilişkilerden yanadır ve bu denklem bozulduğunda yeniden kurmak üzere alternatif arayışlara girmiştir. Batı kapitalizmi içinde denge sağlandığı noktada bir doğu medeniyetinin hegemonya kurmasına ya da hegemonyasını genişletmesine sıcak bakmayacağı açıktır. Nitekim 1994'ten beri kendi ilişkilerini en alt düzeye indirdiği Afrika'ya Çin'in son yıllarda ciddi yatırım yapmasından rahatsız olmaktadır.

D. TERKEDİLEN KITA: AFRIKA

Soğuk Savaş boyunca, Sovyetler Birliği'nin etkisini azaltmak amacıyla, Fransa'nın geleneksel bağlarına dayanarak Afrika ülkelerinde ekonomik ve siyasal varlığını sürdürme politikasını destekleyen ABD, küreselleşme ile birlikte Afrika'yı uluslararası kapitalizmin rekabet alanına dönüştürme ve doğrudan kendi faaliyet alanı haline getirme politikası izlemeye başladı. Mitterrand döneminde Paris'in demokratikleşme çağrıları, en fakir ülkelere ekonomik destek çabaları ABD ile rekabetin işaretleriydi. ABD ve İngiltere'nin etkisini azaltmak üzere Rwanda krizinde Fransa'nın izlediği politikanın olumsuz sonuçlarının uluslararası toplumda şiddetle eleştirilmesi ve hemen ardından 1994'te Afrika frankının devalüasyonuna yeşil ışık yakılması, Mitterrand'ın tüm direnişine karşın, Fransa'nın geleneksel politikasının sona ereceğini gösteriyordu. Tüm bu gelişmelere ek olarak Fransa'da ekonominin giderek zayıflaması "Afrika yükü"nü de taşınmasını zorlaştırıyordu.

Chirac'ın devlet başkanlığıyla birlikte ilk adım atıldı ve işbirliğinin en önemli ayağı olan teknik yardımlar azaltıldı. Afrika'da görev alan sivil Fransızların sayısı 1988'de 7. 669 iken 1998'de 2.919'a, askeri görevlilerin sayısı da 954'ten 570'e düşürüldü. Askerî malzeme yardımı 1997'de % 40 düşürüldü, Orta Afrika'daki Bouar ve Bangui üsleri kapatıldı. Malî yardımlarda da benzer bir süreç yaşandı. 1993'te 8 milyar Frank olan Afrika'yla işbirliği bütçesi 1998'de 6.4 milyar Frank'a indirildi (Marchesin, t.y.).

Tüm bu gelişmeler Fransa'nın kolonyal çağının kapandığı anlamına gelebilir ama Fransa'nın Afrika'yla tüm ilişkilerinin kesildiği şeklinde yorumlanamaz. Askerî personel ve yardım azaltılmıştır ama bu bir bakıma Fransa'da ordunun modernleşmesi ve profesyonelleşmesinin de sonucudur. Nitekim Afrika politikası yeniden yapılandırılırken, Mitterrand'ın dediği gibi

“Fransa'nın Afrika politikası Elf'tir” anlayışı devam etmektedir. Afrika'da yeni petrol yataklarının bulunmasıyla yerini Amerikan Oxy şirketine devretmek istemeyen Elf Paris nezdinde ağırlığını koymayı sürdürüyor. Dolayısıyla Fransa Afrika yükünü hafifletmek istese de ABD'nin özellikle IMF aracılığıyla Afrika'ya girmesi karşısında Afrika sayfasını kolay kapatamayacaktır. 2000 sonrasında Çin'in de bölgeye yönelmesi Soğuk Savaş sonrasında unutulmuş kıtayı yeni rekabetlere açık hale getirdi. Her ne kadar geleneksel

bağlar önemli bir işleve sahip olsa da, ekonomisi ve gücü zayıflayan Fransa'nın bu rakipler karşısında Afrika'daki etkisi gücüyle orantılı olacaktır.

SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler Fransa'da tarih boyunca süregelen temel kaygının yeniden dillendirilmesine yol açtı: “Fransa güç kaybediyor.” Aslında 1980'lerden beri neo-liberalizmin biçimlendirdiği dünya ekonomisine uyum sağlamakta zorlanan, geleneksel devlet yapısının direnci dolayısıyla durağanlık yaşayan ve işsizlikle mücadele eden Fransa'nın sorunlarına çözüm bulamaması bu kaygının canlanmasının en önemli nedeniydi. Ekonomik açıdan zayıflayan Fransa güç kaybetme endişesini siyasal alanda sesini yükselterek gidermeye çalıştı.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ilk işaretleri görülmeye başladığında, devlet başkanlığı koltuğunda oturan François Mitterrand statükoya bağlılık politikası güttü. Gerek Almanya'nın birleşmesi gerek Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde geç tepki vererek ayak diretti. Bir yandan statükoya tutunurken bir yandan da AB'nin hızla siyasal yapılanmasını tamamlaması için çaba gösterdi. Ancak güçlü bir AB içinde Fransa'nın güç kazanacağına inanıyordu. Bu süre içinde de etkin bir Fransa portresi çizmek gerektiğini düşündüğünden gelişmeler içinde yer almak isteyerek Körfez savaşına katıldı, başta Rwanda olmak üzere Afrika'ya müdahaleden çekinmedi.

1995'te Jacques Chirac devlet başkanlığına seçilince, ABD hegemonyasının artmaya başlaması karşısında çok kutuplu dünya ve insancıl küreselleşme kavramlarını ortaya attı, mevcut uluslararası hukuka bağlılığın altını çizdi. Mitterrand çizgisini devam ettirerek güçlü AB eşittir güçlü Fransa sloganını sürdürdü. Dış politikada etkin olmanın önkoşulunun içeride ekonomik ve siyasal yapının yeniden biçimlenmesinden geçtiği açıkça ortaya çıktığı için orduda reform, ekonomide özelleştirme doğrultusunda adımlar attı. Fransa tüm bu sürecin sonunda farklılığın sesi, ABD'nin tek taraflı eylemlerine karşı çıkan devlet imajı çizdiyse de dış politikadaki hedeflerinin çok uzağında kaldı çünkü içeride toplumsal tepkilerle karşılaştıkça ekonomideki reform çabaları ağır ilerledi. Oysa ABD ile paralel ya da uyumlu politikalar izleyen ve liberal

ekonomi için gerekli yapılanmayı çok daha erken ve hızlı gerçekleştiren İngiltere ve Almanya ekonomileri büyüme süreci yaşıyorlardı. Dolayısıyla Fransa'nın AB içinde de gücü azalıyor, yalnızlaşıyordu.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beri Fransa'nın izlediği iç ve dış politikanın bilançosu 2007 devlet başkanlığı seçimlerinde ortaya kondu. Geçmişle kesin ve açık bir kopuşu simgeleyen Nicolas Sarkozy'nin devlet başkanı seçilmesiyle birlikte Fransa önemli bir dönemece girdiğinin ilk işaretlerini vermektedir. Sarkozy bir yandan cumhuriyetin ve üç renkli bayrağın önemini dile getirmekte, alt kimliklere karşı Fransız üst kimliğinin benimsenmesinin önceliğinin altını çizerek siyasal alanda Fransız değerlerini öne çıkarmakta, diğer yandan neo-liberal ekonomik yapılanma sürecine hız vereceğini söyleyerek Fransız ekonomi geleneğiyle bağlarını koparmaktadır. Bernard Kouchner gibi gerek Mitterrand gerek Chirac döneminde Elysée'yle yakınlığı bilinen bir kişiyi dışişleri bakanlığı koltuğuna oturtmuş olmakla birlikte, dış politika alanında da geçmişle bir kopuş yaşanacağı beklenmektedir. 27 Ağustos 2007 tarihinde Büyükelçiler Konferansı'nda, devlet başkanının görevinin olayları betimlemekle sınırlı olamayacağını, çözüm üretmesi ve ürettiği çözümleri gerçekleştirmesi gerektiğini belirten Sarkozy, ülke sınırlarının dışında etkili bir Fransa yaratabilmenin ön koşulunun ekonomide modernleşmeyi ve kurumları uyumlaştırmayı sağlamak olduğunu söyledi. Bu nedenle iç politikadaki hedefleriyle dış politikadaki hedeflerinin aynı projenin parçaları olduğuna dikkati çekti. Soğuk Savaş sona erdiğinden beri birkaç ayrıksı dönem haricinde uluslararası toplumun işbirliğine gidemediğini, oysa ortak tehditlere karşı ortak mücadele etme zorunluluğunun her zamankinden daha fazla olduğunu belirten Sarkozy, Batı ile İslam arasındaki çatışmanın önlenmesi, Çin, Hindistan, Brezilya gibi yeni büyük güçlerin küresel yeni düzene entegrasyonu, küresel ısınma, enerji yoksulluğu gibi küresel sorunları ortak kaygılar olarak sıraladı ve içerde kendisini yenileyen güçlü bir Fransa'nın tüm bu sorunlara çözüm üretmede etkili olacağına inancını dile getirdi (Sarkozy, 2007). Sarkozy'nin 27 Ağustos 2007 tarihinde yaptığı konuşma incelendiğinde iki noktada süreklilik olduğunu görüyoruz. Bunlardan ilki, güçlü ve etkili Fransa hedefinin korunmasıdır. Ancak bu hedefe ulaşmak için izlenecek yöntem konusunda bir farklılık görülmektedir. Uluslararası ilişkilerde güçlü bir devlet olmanın önkoşulunun neo-liberal ekonomiye eklenmesi olduğunu, bunun için de köklü reformlarla yapısal değişime gitmek gerektiğini düşünen Sarkozy, toplumsal tepkilere gözünü kapayarak, ne pahasına olursa olsun reformlardan ödün vermeme konusunda kararlı bir duruş sergilemektedir. İkinci süreklilik çizgisi ise, güçlü bir Avrupa politikasında devam edilecek olmasıdır. Daha adil ve daha etkili bir düzenin yeniden yapılanması için Avrupa'nın önemini belirten Sarkozy, güçlü bir Avrupa olmaksızın güçlü bir

Fransa olamayacağını altını çizerek selefleriyle aynı söylemi benimsemektedir. AB'nin acilen göç, enerji ve çevre politikaları oluşturması gerektiğini, dış politika ve savunma alanında ortak politikaların artık sürüncemede bırakılmamasının önemini vurgulamaktadır. Sarkozy'nin dış politikasında yenilik öğelerine gelince, ilk dikkat çeken nokta ABD ile ilişkiler olmaktadır. Tatilini ABD'de geçirecek kadar Fransız devlet başkanlarının geleneksel tutumlarından farklı bir portre çizen yeni devlet başkanı, yaptığı konuşmada, anlaşmazlıklar olsa da ABD ile dost ve müttefik olmanın önemini hiçbir komplekse kapılmadan dile getirmekten kaçınmayacağını belirtmektedir. NATO ve AB'nin birbirlerinin karşıtı değil tamamlayıcısı olduklarına inanan Sarkozy, NATO çerçevesinde Afganistan'a teknik yardımın artırılması gerektiğini, ayrıca hoşgörülü ve açık İslam'ı benimseyen ülkelere destek olmanın önemini altını çizmektedir. Fransa dış politikasında ikinci yenilik ise, İsrail'le ilişkilerde yaşanmaktadır. Daha önceki dönemlerde Araplarla dostluk öne çıkarılır ve zaman zaman Mitterrand döneminde olduğu gibi İsrail'in haklarına da saygı gösterilmesi gerektiği dile getirilirken, Sarkozy, İsrail'in dostu olduğuna dair bir ününün bulunduğunu ve bunun doğru olduğunu söyledikten sonra, Mahmud Abbas başta olmak üzere Arap liderleriyle ve halklarıyla dostluk ilişkisini sürdüreceğini belirtmektedir. Yeni başkanın belki de en ilginç ama içeriği belli olmayan projesi Akdeniz Birliği Projesidir. Monnet'nin Avrupa projesinin benzerini Akdeniz ülkeleriyle gerçekleştirmek istediğini söyleyen Sarkozy, somut dayanışma öngören bu projenin dört sütun üzerinde yükselmesi gerektiğini belirtmektedir: Çevre, kültürel diyalog, ekonomik büyüme ve güvenlik. Ancak bunun hangi koşullarda ve nasıl olacağına dair bir açıklaması bulunmamaktadır. Son olarak da Afrika politikasının yeniden canlandırılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Dolayısıyla Afrika'da ABD ve Çin şirketleriyle rekâbet etmeye hazır Fransız şirketlerine yeniden yeşil ışık yakılmaktadır.

Güçlü olmak için neo-liberal ekonomik ve toplumsal politikaları benimseyen, AB içinde sosyal devlet kazanımlarının savunsunu bırakan, ABD ile uyumu ve İsrail'le dostluğu öne çıkaran Sarkozy'nin “yeni Fransa”sının, 1789 kazanımlarıyla anglo-sakson dünyaya alternatif oluşturan, Avrupa tarihsel ve kültürel değerlerini koruyan ve birçok az gelişmiş ülkenin yüzünü çevirdiği “kral çıplak diyen” Fransa'yı yok ederken, yerine özgün bir model çıkarıp çıkarmayacağı, güçlenmek isterken aslında gücünü yitirip yitirmeyeceği merak konusudur.

Kaynakça

- AB-Nice 2000 Raporu (2000), <http://www.antimai.org/rp/rpnice2000.htm>, (23.08.2008).
- ANDREANI, Gilles (2002), "L'Europe de la défense: y-a-t-il encore une ambition française?," *Politique Etrangère*, 67/4 :983-999.
- BERNARD, Mathias (2003), *La France de 1981 à 2002: Le Temps des Crises?* (Paris: Livres de Poches).
- BERSTEIN, Serge / MILZA, Pierre (2005), *Histoire du XXe siècle, C. III* (Paris: Hatier).
- BONIFACE, Pascal (1998), *La France Est-Elle Encore Une Grande Puissance?* (Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques).
- BONIFACE, Pascal (2003), *La France Contre L'Empire* (Paris: Edition Robert Laffont).
- CHEVENEMENT, Jean-Pierre (1991), "Lettre de démission du Ministre français de la Défense (29/10/1991)," <http://www.monde-diplomatique.fr/cahier/irak/postfrance05> (17.09.2008).
- CHIRAC, Jacques (1995), "Discours de M. Jacques Chirac, Président de la République, à l'occasion de la réunion des Ambassadeurs," http://www.elysee.fr/elysee/elysee/fr/francais_archives/interventions/discours_et_declarations (17.08.2007).
- CHIRAC, Jacques (1999), "Discours de M. Jacques Chirac, Président de la République, à l'occasion de la réunion des Ambassadeurs," , http://www.elysee.fr/elysee/elysee/fr/francais_archives/interventions/discours_et_declarations (17.08.2007).
- CHIRAC, Jacques (2002), "Discours de M. Jacques Chirac, Président de la République, à l'occasion de la réunion des Ambassadeurs," , http://www.elysee.fr/elysee/elysee/fr/francais_archives/interventions/discours_et_declarations (17.08.2007).
- COLARD, Daniel (t.y.), "La Conception Française du Nouvel Ordre International Après La Chute Du Mur De Berlin," http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/actions-france_830/etudes-recherches-3119/annuaire-francais-relations..._3123/IMG/.../FD001174.pdf (16.08.2008).
- CONSEIL EUROPEEN (1989), "Réunion du Conseil européen des 8/9 Décembre 1989 à Strasbourg," http://cuej.u-strasbg.fr/archives/europe/europe-conclusion/cons_01_42/42_strasbourg-09-12-89.html (18.09.2008).
- CONSEIL EUROPEEN (1990), "Réunion Spécial du Conseil européen-Dublin, 28 avril 1990:Conclusions de la Présidence," http://cuej.u-strasbg.fr/archives/europe/europe-conclusion/cons_43_63/43_dublin_29_04_1990.html (18.09.2008).
- de la SERRE, Françoise (t.y.), "La France et l'Elargissement à l'Est de l'Union Européenne,"<http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/AFRI%2016.pdf> (18.09.2008).
- de MONTBRIAL, Thierry (2003), *Quinze ans qui bouleversèrent le monde* (Paris: Dunod).
- de VILLEPIN, Dominique (2003), "Intervention du Ministre des Affaires Etrangères, M. Dominique de Villepin, au conseil de sécurité des Nations Unies," <http://www.doc.diplomatie.gouv.fr/BASIS/epic/www/doc/DDW?M=5&K=93198746....> (23.08.200).
- "Déclaration conjointe franco-chinoise pour un partenariat global en 1997," (1997), <http://www.chine-informations.com/mods/dossiers/declaration-conjointe-francochinois>, 24.08.2007.
- DEFARGES, Philippe Moreau (2002), "La France et l'Europe: l'inévitable débat," *Politique Etrangère*, 67/4:951-966.
- FAVIER, Pierre/ MARTIN-ROLAND, Michel (1990), *La Décennie Mitterrand 1/Les Ruptures (1981-1984)* (Paris: Edition du Seuil).
- FAVIER, Pierre/ MARTIN-ROLAND, Michel (1991), *La Décennie Mitterrand 2/Les Epreuves (1984-1988)* (Paris: Edition du Seuil).

- FAVIER, Pierre/ MARTIN-ROLAND, Michel (1996), *La Décennie Mitterrand 3/Les Défis (1988-1991)* (Paris: Editions de Seuil).
- FAVIER, Pierre/ MARTIN-ROLAND, Michel (1999), *La Décennie Mitterrand 4/Les Déchirements (1992-1995)* (Paris: Edition du Seuil).
- GOUTTEBRUNE, François (2002), "La France et l'Afrique: le crépuscule d'une ambition stratégique?," *Politique Etrangère*, 67/4: 1033-1047.
- GRESH, Alain / VIDAL, Dominique (2003), *Les 100 Clés du Proche-Orient* (Paris: Hachette).
- HOWORTH, Jolyon (2002), "La France, l'OTAN et la sécurité européenne: statu quo ingérable, renouveau introuvable," *Politique Etrangère*, 67/4: 1001-1009.
- "La Guerre du Golfe," (t.y.), http://guerre.dugolfe.free.fr/sept90_3.htm (17. 09.2008)
- "Les relations bilatérales franco-chinoise," (t.y.), http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/pays-zones-geo_833/chine_567/index.html (23.08.2007).
- MARCHESIN, Philippe (t.y.), "La politique africaine de la France en transition," <http://www.politique-africaine.com/numeros/pdf/071091.pdf>, (11.09.2007).
- MİTERRAND, François, "Allocution de M. François Mitterrand, Président de la République à l'Occasion de la présentation de ses vœux, Paris, dimanche 31 décembre 1989," <http://www.vie-publique.fr/cdp/907000700.html> (18.09.2008).
- NATO (1991), "The Alliance's New Strategic Concept," <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911107a.htm> (17.09.2008).
- PANIATOWSKI, Axel (2004), *Pourquoi les Français et les Américains ne se comprennent plus?* (Paris: Perin).
- "Prime à la démocratisation," (t.y.), http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/pays-zones-geo_833/afrique_1063/sommets-afrique-france_326/prime-democratisation-16eme-sommet-baule-1990_1578.html (18.09.2008).
- SARKOZY, Nicolas (2007), "Discours de M. Nicolas Sarkozy, Président de la République, à l'occasion de la réunion des Ambassadeurs," , http://www.elysee.fr/elysee/elysee/fr/francais/interventions/2007/août/allocution_a_L..., 05.09.2007.
- SAUNIER, George (t.y.), "Les Retrouvailles de Fontainebleau: la politique européenne de François Mitterrand de 1981 à 1984," <http://www.Mitterrand.org/les-retrouvailles-de-Fontainebleau.html> (15.09.2007).
- STARK, Hans (2002), "Paris, Berlin et Londres vers l'émergence d'un directoire européen?," *Politique Etrangère*, 67/4: 967-982.
- VAISSE, Maurice (2005), "La Puissance ou l'Influence? (1958-2004)," *Histoire de la Diplomatie Française* (Paris: Perin): 863-1021.